

Anexa 6

(Punctul 4.2e)

Ghid de bune practici în materie de căi de atac interne

(adoptat de către Comitetul Miniștrilor la data de 18 septembrie 2013, în cadrul celei de-a 1178-a reuniune a Delegațiilor Miniștrilor)

1. Statele membre ale Consiliului Europei au adoptat prezentul Ghid cu scopul de a promova și de a contribui la respectarea obligațiilor pe care le au în temeiul Convenției Europene a Drepturilor Omului. Dreptul la un recurs efectiv este fundamental pentru respectarea și protejarea drepturilor individuale. Acesta pune în aplicare principiul subsidiarității, stabilind mecanisme interne care trebuie să fie epuizate înainte ca persoanele particulare să poată recurge la mecanismele de control de la Strasbourg, și anume Curtea Europeană a Drepturilor Omului.
2. Punerea în aplicare a căilor de atac efective ar trebui să permită reducerea volumului de muncă al Curții, pe de o parte ca urmare a reducerii numărului de cauze cu care este sesizată și, pe de altă parte, ca urmare a faptului că un tratament circumstanțiat al cauzelor la nivel național este de natură să faciliteze examinarea ulterioară a acestora de către Curte. Dreptul la un recurs efectiv reflectă astfel rolul fundamental pe care sistemele judiciare naționale îl au în raport cu sistemul Convenției.
3. Acest Ghid de bune practici în materie de căi de atac interne prezintă principiile juridice fundamentale pe care trebuie să le îndeplinească căile de atac efective în general și caracteristicile pe care trebuie să le aibă căile de atac în anumite situații specifice, precum și căile de atac, în general, pentru a fi efective. Situațiile specifice analizate în prezentul Ghid privesc căile de atac referitoare la privarea de libertate, care trebuie să examineze atât legalitatea privării de libertate, cât și condițiile de detenție și tratament ale persoanei private de libertate; anchetele efectuate în cadrul presupuselor încălcări ale art. 2 și 3 din Convenție; căile de atac împotriva expulzării și căile de atac împotriva neexecutării unor hotărâri interne. Ghidul identifică, de asemenea, bunele practici care pot reprezenta o sursă de inspirație pentru alte state membre.
4. În plus, ghidul reamintește că este important ca instanțele naționale să țină seama de principiile Convenției și de jurisprudența Curții și prezintă în acest sens practici naționale.

I.	INTRODUCERE	2
II.	CARACTERISTICI GENERALE ALE UNUI RECURS EFECTIV	3
III.	CARACTERISTICI SPECIFICE CĂILOR DE ATAC CE RĂSPUND ANUMITOR SITUAȚII SPECIALE	5
	A. Căile de atac interne privind privarea de libertate	5
	1) Legalitatea privării de libertate	5
	2) Căile de atac privind pretensele încălcări ale art. 3 din Convenție în cadrul privării de libertate	10
	B. Anchetele în contextul presupuselor încălcări ale art. 2 și 3 din Convenție	13
	C. Căi de atac interne împotriva expulzării	15
	D. Căi de atac pentru neexecutarea hotărârilor interne	16
IV.	CĂILE DE ATAC INTERNE GENERALE	19
	A. Plângeri constituționale	20
	B. Invocarea directă a dispozițiilor Convenției în cadrul unei căi de atac ordinare	22
V.	LUAREA ÎN CONSIDERARE A CONVENȚIEI DE CĂTRE INSTANȚELE NAȚIONALE	24

I. INTRODUCERE

1. Art. 13 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului stabilește dreptul la un recurs efectiv, prin care „orice persoană, ale cărei drepturi și libertăți recunoscute de prezenta Convenție au fost încălcate, are dreptul să se adreseze efectiv unei instanțe naționale, chiar și atunci când încălcarea s-ar datora unor persoane care au acționat în exercitarea atribuțiilor lor oficiale”. Este vorba despre una din dispozițiile cheie care stau la baza sistemului de protecție a drepturilor omului, prevăzut de Convenție, art. 1 impunând obligația de respectare a drepturilor omului, iar art. 46 obligația de executare a hotărârilor Curții Europene a Drepturilor Omului.

2. Contribuind la soluționarea presupuselor încălcări ale Convenției la nivel național, dreptul la un recurs efectiv este esențial pentru aplicarea practică a principiului subsidiarității. Punerea în aplicare a căilor de atac efective cu privire la toate susținerile întemeiate de încălcare a Convenției ar trebui să permită reducerea volumului de muncă al Curții, pe de o parte ca urmare a reducerii numărului de cauze cu care este sesizată și pe de altă parte prin prisma faptului că tratamentul circumstanțiat al cauzelor la nivel național este de natură să faciliteze examinarea lor ulterioară de către Curte¹. În plus, faptul că este permisă retroactivitatea noilor căi de atac, în special cele destinate soluționării unor probleme sistemice sau structurale, contribuie la reducerea volumului de muncă al Curții, cererile pendinte în fața Curții putând fi soluționate la nivel național². În fapt, deși epuizarea căilor de atac interne se apreciază, de regulă, la data introducerii cererii în fața Curții, aceasta din urmă se poate abate de la respectiva regulă generală atunci când constată instituirea unor noi căi de atac efective³. Dreptul la un recurs efectiv reflectă astfel rolul fundamental pe care sistemele judiciare naționale îl au în raport cu sistemul Convenției, în cazul în care măsurile preventive s-au dovedit a fi insuficiente. În această privință, trebuie subliniat că, pe lângă obligația de a asigura existența unor astfel de căi de atac efective în sensul jurisprudenței Curții, statele au obligația generală de a remedia problemele care stau la baza încălcărilor constatate⁴.

3. Cauzele repetitive evidențiază, în general, neaplicarea căilor de atac interne efective, deși hotărârile pronunțate de către Curte, în special hotărârile-pilot sau de principiu, au oferit indicații privind măsurile generale necesare pentru a evita viitoare încălcări. Este esențial ca statele să execute pe deplin și rapid hotărârile Curții. Astfel cum a subliniat Curtea, în cazul în care statele nu asigură căi de atac efective, „justițiabilii vor fi obligați sistematic să depună la Curtea de la Strasbourg cereri care ar fi putut fi instrumentate în primul rând [...] în cadrul sistemului juridic intern”. Pe termen lung, funcționarea, atât la nivel național, cât și internațional, a sistemului de protecție a drepturilor omului instituite de Convenție riscă să își piardă eficiența⁵».

4. De asemenea, este important ca instanțele naționale, atunci când efectuează proceduri și pronunță hotărâri, să țină seama de principiile Convenției, luând în considerare jurisprudența Curții. Acest lucru garantează că recursurile interne sunt pe cât posibil de efective pentru a repara încălcările drepturilor Convenției și contribuie la dialogul dintre Curte și instanțele naționale⁶.

5. Punerea în aplicare a căilor de atac interne efective în ceea ce privește încălcările Convenției constituie o preocupare veche a Consiliului Europei, considerată de nenumărate ori drept o prioritate la cel mai înalt nivel politic, în special la Conferințele la nivel înalt privind viitorul Curții, care au fost organizate succesiv de președinția elvețiană a Comitetului Miniștrilor (Interlaken, Elveția, 18-19 februarie 2010), președinția turcă (Izmir, Turcia, 26-27 aprilie 2011)⁷ și președinția britanică (Brighton, Regatul Unit, 19-20 aprilie 2012). Declarația adoptată la această din urmă conferință „[a exprimat] în special determinarea statelor părți [...] [luând în considerare] de a introduce, dacă este necesar, noi căi de atac interne, cu caracter specific sau general, pentru pretenziile încălcări ale drepturilor și ale libertăților protejate de Convenție” și totodată „încurajând instanțele naționale să țină seama de principiile relevante ale Convenției,

¹ Astfel cum se evidențiază în Recomandarea Comitetului Miniștrilor Rec(2004) 6 privind îmbunătățirea recursurilor interne.

² Astfel cum se evidențiază în Recomandarea CM/Rec(2010)3 privind recursurile efective împotriva duratei excesive a procedurilor

³ A se vedea, de exemplu, *Icyer împotriva Turciei*, cererea nr. 18888/02, Decizia din 12/01/2006, pct. 72; *Fakhretdinov împotriva Rusiei*, cererea nr. 26716/09, 67576/09, 7698/10, 26716/09, 67576/09 și 7698/10, Decizia din 23/09/2010, pct. 30; *Latak împotriva Poloniei*, cererea nr. 52070/08, Decizia din 12/10/2010.

⁴ Astfel cum se evidențiază în Recomandarea Rec(2004)6 citată anterior.

⁵ A se vedea *Kudla împotriva Poloniei*, cererea nr. 30210/96, hotărârea din 26 octombrie 2000, pct. 155.

⁶ A se vedea și punctul 12.c din Declarația de la Brighton, același raționament stând la baza propunerii pentru un sistem de acordare de către Curte a unor avize consultative (punctul 12.d din Declarația de la Brighton).

⁷ A se vedea Planul de monitorizare a Declarației de la Izmir, partea B. 1. a.

având în vedere jurisprudența Curții, atunci când acestea derulează proceduri și pronunță hotărâri și să le ofere mijloacele necesare; și în special permițând părților la litigiu – în limitele corespunzătoare ale procedurii judiciare naționale, dar fără obstacole inutile – să atragă atenția instanțelor naționale asupra tuturor dispozițiilor relevante ale Convenției și ale jurisprudenței Curții". În afară de aceste două dispoziții, Declarația a invitat Comitetul Miniștrilor „să elaboreze un ghid de bune practici în materie de căi de atac interne”⁸. Ulterior, Comitetul Miniștrilor a însărcinat Comitetul Director pentru Drepturile Omului (CDDH) cu elaborarea prezentului ghid⁹.

6. Scopul acestui ghid este de a răspunde unui dublu obiectiv. Acesta vizează, în primul rând, să identifice principiile juridice fundamentale care trebuie să fie respectate de recursurile efective în general și caracteristicile pe care trebuie să le aibă căile de atac în anumite situații specifice, precum și căile de atac în general, pentru a fi efective. În al doilea rând, acesta are ca scop identificarea bunelor practici care pot reprezenta o sursă de inspirație pentru alte state membre. Aceste exemple de bune practici nu sunt totuși modele, acestea putând fi adaptate doar anumitor sisteme juridice și tradiții constituționale.

7. În temeiul art. 32 din Convenție, Curtea este „competentă în ultimă instanță” pentru interpretarea și aplicarea Convenției și a protocoalelor sale prin intermediul jurisprudenței sale. Această jurisprudență, în special hotărârile-pilot și de principiu, constituie principala sursă a prezentului ghid. Rezoluțiile interimare și finale adoptate de Comitetul Miniștrilor în contextul procesului de executare a hotărârilor și a deciziilor Curții oferă, de asemenea, orientări privind măsurile generale necesare și bune practici, la fel ca și rapoartele anuale ale Comitetului Miniștrilor privind monitorizarea executării hotărârilor Curții. Comitetul Miniștrilor a abordat, de asemenea, dreptul la un recurs efectiv în Recomandările sale Rec(2004)6 privind îmbunătățirea recursurilor interne și CM/Rec(2010) privind recursurile efective împotriva duratei excesive a procedurilor, aceasta din urmă fiind însoțită de un ghid de bune practici.

8. Ghidul se bazează, de asemenea, pe rapoartele naționale privind măsurile adoptate pentru punerea în aplicare a părților relevante din Declarațiile de la Interlaken și de la Izmir, care au făcut obiectul unei analize și al recomandărilor pentru monitorizare elaborate de CDDH¹⁰, precum și pe orice element pertinent transmis de statele membre în cadrul lucrărilor de elaborare a ghidului. Au fost luate în considerare și lucrările efectuate de alte instanțe ale Consiliului European. În această privință, statele membre sunt încurajate să consulte Comisia Europeană pentru Democrație prin Drept (Comisia de la Veneția) și Comisia Europeană pentru Eficiența Justiției (CEPEJ), după caz, pentru a beneficia de orientări și asistență cu scopul de a aduce îmbunătățirile necesare sistemelor interne ale acestora.

9. Prezentul ghid ar trebui să fie tradus, după caz, și difuzat pe scară largă, în special următoarelor organisme și persoane:

- organele legislative naționale și, în măsura în care pot fi competente în materie, cele regionale;
- organele însărcinate cu formularea de propuneri pentru reforme procedurale sau legislative, precum consiliile judiciare, în funcție de organizarea diverselor sisteme juridice naționale;
- instanțele judecătorești, în special instanțele supreme;
- agenții responsabili cu administrarea instanțelor, inclusiv grefierii și agenții responsabili cu executarea/punerea în aplicare a deciziilor și a hotărârilor;
- agenții competenți ai serviciilor guvernamentale responsabile cu administrarea justiției, la nivel național sau regional;
- agenții din cadrul altor servicii ale administrației publice, responsabile cu etapele extra-judiciare ale procedurilor pertinente, în special poliția, autoritățile de urmărire penală și autoritățile penitenciarelor, sau responsabile pentru orice loc de privare de libertate, în funcție de particularitățile naționale.

II. CARACTERISTICI GENERALE ALE UNUI RECURS EFECTIV

10. Art. 13 din Convenție, care prevede dreptul la un recurs efectiv, impune statelor părți următoarea obligație:

⁸ A se vedea punctul 9. f. ii. din Declarația de la Brighton.

⁹ A se vedea deciziile Comitetului de Miniștri din cadrul celei de-a 122-a sesiuni, 23 mai 2012, pct. 2 – Garantarea eficacității continue a sistemului Convenției Europene a Drepturilor Omului. Lucrările s-au desfășurat inițial în cursul a două reuniuni ale unui grup de redactare în format restrâns, înainte de a fi examinate de Comitetul de experți privind Reforma Curții (DH-GDR) și ulterior de Comitetul Director pentru Drepturile Omului (CDDH), înainte de a fi trimise Comitetului de Miniștri.

¹⁰ A se vedea raportul CDDH privind măsurile adoptate de statele membre pentru punerea în aplicare a părților relevante din Declarațiile de la Interlaken și de la Izmir, documentul CDDH(2012)R76 Addendum I, de care a luat act Comitetul de Miniștri în cadrul celei de-a 1159-a reuniuni a acestuia (16 ianuarie 2013).

„Orice persoană, ale cărei drepturi și libertăți recunoscute de prezenta Convenție au fost încălcate, are dreptul să se adreseze efectiv unei instanțe naționale, chiar și atunci când încălcarea s-ar datora unor persoane care au acționat în exercitarea atribuțiilor lor oficiale.”

11. Conform jurisprudenței Curții, această dispoziție are „strânse afinități” cu art. 35 § 1 din Convenție, în temeiul căruia Curtea nu poate fi sesizată decât după epuizarea căilor de recurs interne, în măsura în care „această regulă se bazează pe ipoteza, care face obiectul art. 13 [...], conform căreia ordinea internă oferă o cale de recurs efectivă împotriva încălcării pretinse”¹¹. Art. 35 § 1 prevede totuși epuizarea „doar a căilor de recurs referitoare la încălcările pretinse, disponibile și adecvate” și care au „un grad suficient de certitudine, nu doar în teorie, ci și în practică”¹².

12. În plus, este necesar să se evidențieze că art. 5 § 4, care recunoaște oricărei persoane private de libertatea sa dreptul de a introduce un recurs în fața unei instanțe pentru ca aceasta să controleze respectarea cerințelor procedurale și de fond necesare pentru legalitatea privării sale de libertate, include o cerință specifică, în plus față de cerințele generale prevăzute de art. 13¹³. Sfera de aplicare a obligațiilor care decurg din această dispoziție este expusă la punctele 24–28. Curtea a stabilit, de asemenea, obligații procedurale specifice, în temeiul art. 2 și 3 din Convenție, de a ancheta, în anumite circumstanțe, acuzațiile privind încălcările suferite¹⁴.

i. Înțelesul conceptului „recurs” în sensul art. 13

13. Convenția impune un „recurs” care permite autorităților interne competente să se pronunțe asupra conținutului unei plângeri întemeiate pe Convenție și totodată să ofere măsurile reparatorii corespunzătoare¹⁵. Un recurs este efectiv doar în cazul în care este disponibil și suficient. Acesta trebuie să fie suficient de cert nu doar în teorie, ci și în practică¹⁶. Trebuie să fie efectiv în practică și în drept¹⁷, având în vedere circumstanțele individuale ale cauzei. Totuși, eficiența unui recurs nu depinde de certitudinea unei soluții favorabile pentru reclamant¹⁸.

14. Articolul 13 nu impune o anumită formă de cale de atac, statele beneficiind de o anumită marjă de apreciere în ceea ce privește modul în care trebuie să își îndeplinească obligațiile, dar natura dreptului în cauză are o influență asupra tipului căii de atac pe care statul trebuie să o ofere¹⁹. De asemenea, ansamblul căilor de atac oferite de dreptul intern poate îndeplini cerințele de la articolul 13, chiar dacă niciunul dintre ele nu corespunde în întregime cerințelor acestuia²⁰. Este necesar să se țină seama nu doar de căile de atac formale disponibile, ci și de contextul politic și juridic general în care funcționează, precum și de situația personală a reclamantului²¹.

ii. Înțelesul conceptului „instanță națională” în sensul art. 13

15. „Instanța națională” la care face referire articolul 13 nu trebuie să fie în mod necesar o instituție judiciară. În cazul în care instanța nu este judiciară, competențele și garanțiile de care dispune sunt relevante pentru aprecierea eficienței recursului exercitat în fața acesteia²².

¹¹ A se vedea, de exemplu *McFarlane împotriva Irlandei*, cererea nr. 31333/06, hotărârea Marii Camere din 10/09/2010, pct. 107.

¹² *Ibidem*.

¹³ A se vedea *Claes împotriva Belgiei*, cererea nr. 43418/09, hotărârea din 10/01/2013, pct. 123; *A. și alții împotriva Regatului Unit*, cererea nr. 3455/05, hotărârea Marii Camere din 19/02/2009, pct. 202.

¹⁴ De asemenea, Curtea a stabilit obligații procedurale în temeiul art. 4 și 8 din Convenție, deși acestea nu sunt abordate în prezentul Ghid. A se vedea cauzele *Rantsev împotriva Ciprului și Rusiei*, cererea nr. 25965/04, hotărârea din 07/01/2010 și, respectiv, *M.C. împotriva Bulgariei*, cererea nr. 39272/98, hotărârea din 04/12/2003.

¹⁵ A se vedea *M.S.S. împotriva Belgiei și Greciei*, cererea nr. 30696/09, 21/01/2011, pct. 288; *Halford împotriva Regatului Unit*, cererea nr. 20605/92, hotărârea din 25/06/1997, pct. 64.

¹⁶ A se vedea *McFarlane împotriva Irlandei*, cererea nr. 31333/06, 10/09/2010, pct. 114; *Pizzati împotriva Italiei*, cererea nr. 62361/00, hotărârea Marii Camere din 29/03/2006, pct. 38.

¹⁷ A se vedea *El-Masri împotriva „Fostei Republici Iugoslave a Macedoniei”*, cererea nr. 39630/09, 13/12/2012, pct. 255; *Kudla împotriva Poloniei*, cererea nr. 30210/96, hotărârea din 26/10/2000, pct. 152.

¹⁸ A se vedea *Kudla împotriva Poloniei*, op. cit., pct. 157).

¹⁹ A se vedea *Budayeva și alții împotriva Rusiei*, cererea nr. 15339/02 etc., hotărârea din 20/03/2008, pct. 190-191.

²⁰ A se vedea *De Souza Ribeiro împotriva Franței*, cererea nr. 22689/07, 13/12/2012, pct. 79; *Kudla împotriva Poloniei*, op. cit., pct. 157.

²¹ A se vedea *Dorđević împotriva Croației*, cererea nr. 41526/10, 24/07/2012, pct. 101; *Van Oosterwijck împotriva Belgiei*, cererea nr. 7654/76, hotărârea nr. 06/11/1980, pct. 36-40.

²² A se vedea *Kudla împotriva Poloniei*, op. cit., pct. 157).

iii. Înțelesul conceptului „încălcare” în sensul art. 13

16. Art. 13 nu impune un recurs intern pentru orice plângere, indiferent cât de nefondată; acuzația de încălcare trebuie să fie o plângere întemeiată. Curtea nu a oferit o definiție generală a noțiunii de temeinicie. Totuși, a precizat că „o persoană care, în mod plauzibil, se pretinde victima unei încălcări a drepturilor recunoscute în Convenție trebuie să dispună de un recurs în fața unei «instanțe» naționale, pentru ca aceasta să se pronunțe cu privire la plângerea sa și, după caz, să obțină o reparație”²³. A stabili dacă o plângere este întemeiată sau nu presupune examinarea acestui aspect în lumina faptelor și a naturii problemei/problemelor juridice invocate. Curtea folosește diverse abordări pentru a concluziona că plângerile cu care este sesizată nu sunt credibile în sensul art. 13. Astfel, aceasta poate să precizeze că elementele prezentate de reclamant nu dezvăluie „nicio încălcare aparentă”²⁴ sau să facă trimitere la considerentele care au determinat-o să constate neîncălcarea dispoziției în cauză și să considere că plângerea formulată de reclamant nu este „credibilă”²⁵.

III. CARACTERISTICI SPECIFICE CĂILOR DE ATAC CE RĂSPUND ANUMITOR SITUAȚII SPECIALE

17. Este cunoscut că domeniul de aplicare a obligației care decurge din art. 13 variază în funcție de natura capătului de cerere formulat de către reclamant în temeiul Convenției. Această secțiune abordează caracteristicile pe care trebuie să le prezinte căile de atac ce răspund anumitor situații speciale, și anume căile de atac interne privind privarea de libertate, cercetările în contextul pretinselor încălcări ale art. 2 și 3 din Convenție, căile de atac împotriva expulzării și cele privind neexecutarea hotărârilor interne. În ceea ce privește căile de atac efective privind durata excesivă a procedurilor, este necesar să se facă trimitere la Recomandarea CM/Rec(2010)3, care este însoțită de un ghid de bune practici.

A. Căile de atac interne privind privarea de libertate

18. Principalul scop al art. 5 din Convenție este de a proteja persoanele împotriva unei lipsiri arbitrare sau nejustificate de libertate²⁶. Pentru a stabili dacă o persoană este „lipsită de libertatea sa” în sensul art. 5, este necesar „să se pornească de la situația concretă a acesteia și să se țină seama de o serie de criterii, precum tipul, durata, efectele și modalitățile de executare a măsurii în cauză”²⁷. Noțiunea de privare de libertate implică în același timp un aspect obiectiv, și anume încarcerarea unei persoane într-un spațiu restrâns pentru o perioadă de timp deloc neglijabilă și un aspect subiectiv, și anume faptul că persoana respectivă nu și-a exprimat consimțământul în mod valid la încarcerarea sa²⁸. Prin urmare, art. 5 este aplicabil în numeroase situații, precum, de exemplu, plasarea într-o instituție de psihiatrie sau un cămin social²⁹, închiderea în zona de tranzit dintr-un aeroport³⁰, interogarea în incinta unui post de poliție³¹ sau oprirea și percheziționarea de către poliție³², sau arestarea la domiciliu³³.

19. Căile de atac interne privind privarea de libertate trebuie să aibă ca obiect atât legalitatea acestei măsuri, cât și condițiile de detenție, inclusiv modul în care persoana privată de libertate este tratată.

1) Legalitatea privării de libertate

20. Printre garanțiile procedurale de care trebuie să beneficieze persoanele private de libertate se numără dreptul persoanelor arestate sau deținute pe motiv că sunt suspectate de săvârșirea unei fapte penale de a fi aduse de îndată înaintea unui judecător și judecate într-un termen rezonabil sau eliberate în cursul procedurii, prevăzut la art. 5 alin. 3 din Convenție; dreptul oricărei persoane deținute ca o instanță să se pronunțe într-un termen scurt asupra legalității privării sale de libertate, prevăzut la art. 5 alin. 4; și dreptul la reparații, în caz de arestare nelegală, prevăzut la art. 5 alin. 5.

²³ A se vedea *Leander împotriva Suediei*, cererea nr. 9248/81, 26/03/1987, pct. 77.

²⁴ A se vedea, de exemplu, *Hüsnüye Tekin împotriva Turciei*, cererea nr. 50971/99, hotărârea din 25/10/2005.

²⁵ A se vedea, *Sevgin și Ince împotriva Turciei*, cererea nr. 46262/99, hotărârea din 20/09/2005.

²⁶ A se vedea *McKay împotriva Regatului Unit*, cererea nr. 543/03, hotărârea Marii Camere din 03/10/2006, punctul 30. Pentru un studiu complet al jurisprudenței referitoare la art. 5 din Convenție, a se vedea Ghidul privind articolul 5, publicat de Direcția cercetare și documentare a Curții.

²⁷ A se vedea *Guzzardi împotriva Italiei*, cererea nr. 7367/76, hotărârea din 06/11/1980, pct. 92.

²⁸ A se vedea, *Stanev împotriva Bulgariei*, cererea nr. 36760/06, hotărârea Marii Camere din 17/01/2012, pct. 117.

²⁹ A se vedea, de exemplu, *Stanev împotriva Bulgariei*; *Storck împotriva Germaniei*, cererea nr. 61603/00, 16/06/2005.

³⁰ A se vedea, de exemplu, *Amuur împotriva Franței*, cererea nr. 19776/92, hotărârea din 25/06/1996.

³¹ A se vedea, de exemplu, *Creanga împotriva României*, cererea nr. 29226/03, hotărârea Marii Camere din 23/02/2012.

³² A se vedea, de exemplu, *Foka împotriva Turciei*, cererea nr. 28940/95, hotărârea din 24/06/2008.

³³ A se vedea, de exemplu, *Lavents împotriva Letoniei*, cererea nr. 58442/00, hotărârea din 28/11/2002.

i. *Dreptul unei persoane arestate sau deținute, pe motiv că este suspectată de săvârșirea unei fapte penale, de a fi adusă de îndată înaintea unui judecător și de a fi judecată într-un termen rezonabil sau pusă în libertate în cursul procedurii (art. 5 § 3)*

21. Art. 5 § 3 nu prevede nicio excepție de la obligația de a aduce de îndată înaintea unui judecător o persoană după arestarea sau reținerea sa.³⁴ Controlul trebuie să fie automat și nu se poate exercita ca urmare a unei cereri formulate de persoana deținută³⁵, pentru a se evita situația în care o persoană supusă la rele tratamente se află în imposibilitatea de a sesiza judecătorul, la fel ca și alte categorii de persoane vulnerabile, precum persoanele cu deficiențe³⁶ sau care nu cunosc limba vorbită de magistrat³⁷. Judecătorul trebuie să fie imparțial și independent³⁸. Acesta trebuie să asculte persoana adusă în fața sa, înainte de a pronunța o hotărâre³⁹ și să examineze pe fond problema privării de libertate⁴⁰. Dacă privarea de libertate nu poate fi justificată de niciun motiv, judecătorul trebuie să aibă competența de a dispune eliberarea persoanei private de libertate⁴¹.

22. A doua parte a art. 5 § 3 impune instanțelor interne să exercite controlul asupra menținerii în arest preventiv a unei persoane, cu scopul de a garanta punerea în libertate a acesteia în cazurile în care circumstanțele nu mai justifică privarea sa de libertate. Menținerea cvasi-automată a privării de libertate este contrară garanțiilor prevăzute de această dispoziție și sarcina probei nu poate fi răsturnată pentru a-i impune persoanei private de libertate obligația de a demonstra existența unor motive pentru punerea în libertate a acesteia⁴².

Exemple de bună practică

23. Dreptul penal al Armeniei face o distincție între privarea de libertate în cursul anchetei și privarea de libertate în cursul procesului. Spre deosebire de privarea de libertate din cursul anchetei, care este dispusă și prelungită printr-o hotărâre judecătorească, de fiecare dată pentru o perioadă de maximum două luni și nu poate depăși o anumită durată, pentru perioada desfășurării procesului nu este prevăzută nicio durată maximă a privării de libertate. Odată ce instanța judecătorească s-a pronunțat asupra privării de libertate a acuzatului în cursul procesului, ulterior nu mai are obligația de a reexamina această chestiune din proprie inițiativă. Cu toate acestea, în conformitate cu articolele 65 și 312 din Codul de procedură penală, instanța judecătorească poate, la cererea apărării, să înlocuiască detenția cu altă măsură privativă de libertate. Curtea de la Strasbourg a precizat că posibilitatea de a formula o astfel de cerere poate fi considerată a fi o cale de atac efectivă în ceea ce privește o pretinsă încălcare a art. 5 § 3⁴³.

ii. *Dreptul de a beneficia de examinarea de către o instanță a legalității privării de libertate (art. 5 § 4)*

24. În temeiul art. 5 § 4 din Convenție, „orice persoană lipsită de libertatea sa prin arestare sau deținere are dreptul să introducă un recurs în fața unui tribunal, pentru ca acesta să statueze într-un termen scurt asupra legalității deținerii sale și să dispună eliberarea sa dacă deținerea este ilegală”. Astfel, orice persoană arestată sau deținută are dreptul de a solicita exercitarea de către o instanță a controlului respectării cerințelor de procedură și de fond necesare „legalității”, în sensul art. 5 § 1 din Convenție, a privării sale de libertate⁴⁴. Posibilitatea introducerii unei acțiuni în justiție trebuie să fie oferită încă de la momentul plasării persoanei în cauză în arest și, dacă este necesar, ulterior, la intervale rezonabile⁴⁵. Instanța la care trebuie să aibă acces persoana privată de libertate trebuie să fie o autoritate judiciară independentă⁴⁶. În cazul în care există un dublu grad de jurisdicție, aceasta trebuie să acorde, în principiu, deținuților aceleași garanții

³⁴ A se vedea *Bergmann împotriva Estoniei*, cererea nr. 38241/04, hotărârea din 29/05/2008, pct. 45.

³⁵ A se vedea *McKay împotriva Regatului Unit*, pct. 34.

³⁶ Ibidem.

³⁷ A se vedea *Ladent împotriva Poloniei*, pct. 74).

³⁸ A se vedea, de exemplu, *Brincat împotriva Italiei*, pct. 21.

³⁹ A se vedea, de exemplu, *Schiesser împotriva Elveției*, pct. 31.

⁴⁰ A se vedea *Krejcir împotriva Republicii Cehe*, pct. 89.

⁴¹ A se vedea *Assenov împotriva Bulgariei*, pct. 146).

⁴² A se vedea, *Bykov împotriva Rusiei*, cererea nr. 4378/02, hotărârea Marii Camere din 10/03/2009, pct. 66.

⁴³ A se vedea *Martirosyan împotriva Armeniei*, cererea nr. 23341/06, hotărârea din 05/02/2013.

⁴⁴ A se vedea, de exemplu, *Idalov împotriva Rusiei*, cererea nr. 5826/03, hotărârea Marii Camere din 22/05/2012.

⁴⁵ A se vedea *Molotchko împotriva Ucrainei*, cererea nr. 12275/10, hotărârea nr. 26/04/2012, pct. 148; *Kurt împotriva Turciei*, hotărârea din 25/05/1998, pct. 123.

⁴⁶ A se vedea *Stephens împotriva Maltei (nr. 1)*, cererea nr. 11956/07, hotărârea din 21/04/2009.

procedurale atât în apel, cât și în primă instanță, printre acestea numărându-se condiția respectării „termenului scurt”⁴⁷.

25. Art. 5 § 4 prevede garanții procedurale speciale distincte de cele prevăzute la art. 6 § 1 din Convenție în ceea ce privește dreptul la un proces echitabil și constituie o *lex specialis* în raport cu această din urmă dispoziție⁴⁸, precum și în raport cu cerințele mai generale prevăzute de art. 13 în ceea ce privește dreptul la un recurs efectiv⁴⁹. Procedura la care se face trimitere în temeiul art. 5 § 4 trebuie să prezinte caracter judiciar și să ofere garanții adaptate la natura privării de libertate respective⁵⁰. În cazul în care este vorba despre o persoană a cărei privare de libertate intră sub incidența art. 5 §1 lit. c), și anume a arestării preventive, se impune o ședință de judecată. Posibilitatea ca un deținut să fie audiat în persoană sau prin intermediul unui reprezentant este fundamentală⁵¹. Totuși, art. 5 § 4 nu impune ca un deținut să fie ascultat de fiecare dată când formulează o cale de atac împotriva deciziei prelungirii măsurii privative de libertate⁵², ci are dreptul de a fi ascultat la intervale rezonabile⁵³.

26. Procedura trebuie să fie contradictorie și să garanteze în toate cazurile „egalitatea armelor” între părți⁵⁴. Orice persoană care are dreptul de a introduce o acțiune privind legalitatea privării sale de libertate nu se poate prevala în mod eficient de acest drept dacă nu este informată, în cel mai scurt timp și într-un mod adecvat, cu privire la motivele pentru care a fost privată de libertatea sa⁵⁵. În cazul arestării preventive, persoanei private de libertatea sa trebuie să i se ofere o ocazie reală de a contesta elementele aflate la originea acuzațiile care i se aduc. Această cerință poate impune instanței audierea unor martori⁵⁶. Aceasta poate impune, de asemenea, ca deținutul sau reprezentantul acestuia să aibă posibilitatea de a avea acces la documentele din dosarul de cercetare pe care se bazează urmărirea penală⁵⁷.

27. Curtea a enunțat principiile aplicabile controlului în cazul privării de libertate a unui alienat⁵⁸. În afara garanțiilor aplicabile oricărei persoane private de libertatea sa, se pot impune, în fapt, garanții speciale de procedură pentru protejarea persoanelor care, din cauza afecțiunilor mintale de care suferă, nu sunt capabile pe deplin să acționeze în nume propriu⁵⁹. O persoană care nu a fost asociată, personal sau prin intermediul unui reprezentant, procedurii care a condus la internarea sa, este îndreptățită să susțină că procedura în cauză a încălcat art. 5 § 4⁶⁰. Internarea are, de asemenea, un caracter neadecvat și în cazul în care o persoană, declarată lipsită de capacitate juridică, nu a fost informată niciodată că un avocat a fost desemnat să o reprezinte și nu a avut niciodată o întrevvedere cu acesta⁶¹. Atunci când o persoană este declarată lipsită de capacitate juridică și, prin urmare, nu poate avea ea însăși un control asupra internării sale, trebuie să fie prevăzut un control judecătoresc automat⁶². În fapt, este esențial ca persoana în cauză să aibă acces la o instanță și să aibă posibilitatea de a fi ascultată personal sau prin intermediul unui reprezentant. Curtea a prevăzut că aceste principii sunt aplicabile atât în cazul în care privarea de libertate a fost autorizată de o autoritate judiciară, cât și în cazul în care internarea a fost solicitată de o persoană particulară, precum tutorele persoanei alienate, și autorizată de autorități extrajudiciare⁶³. În ceea ce privește privarea de libertate în secția de psihiatrie a unui penitenciar, deși calea de atac poate îndeplini cerințele de la art. 5 § 4, procedura devine ineficientă în cazul în care organul de control jurisdicțional refuză să efectueze o vizită la locul de detenție pentru a constata caracterul necorespunzător al acestuia, având în vedere că natura corespunzătoare a locului de detenție constituie una din condițiile indispensabile legalității detenției⁶⁴.

⁴⁷ A se vedea *Kucera împotriva Slovaciei*, cererea nr. 48666/99, hotărârea nr. 17/07/2007, pct.107; *Smatana împotriva Republicii Ceha*, cererea nr. 18642/04, 27/09/2007, pct. 128, cauză în care Curtea a aplicat aceste principii în al treilea grad de jurisdicție, în cadrul examinării cererilor de eliberare în temeiul art. 5 § 4.

⁴⁸ A se vedea *Claes împotriva Belgiei*, pct. 123).

⁴⁹ A se vedea *A. și alții împotriva Regatului Unit*, pct. 202; *Claes împotriva Belgiei*, pct. 123.

⁵⁰ A se vedea *Idalov împotriva Rusiei*, pct. 161).

⁵¹ Ibidem.

⁵² A se vedea *Saghinadze și alții împotriva Georgiei*, cererea nr. 18768/05, 27/05/2010, pct. 150.

⁵³ A se vedea *Altinok împotriva Turciei*, cererea nr. 31610/08, hotărârea din 29/11/2011, pct. 53 ; *Catal împotriva Turciei*, cererea nr. 26808/08, 17/07/2012, pct. 33.

⁵⁴ A se vedea *A și alții împotriva Regatului Unit*, pct. 204.

⁵⁵ A se vedea *Van der Leer împotriva Țărilor de Jos*, cererea nr. 11509/85, hotărârea din 21/02/1990, pct. 28.

⁵⁶ A se vedea *Turcan și Turcan împotriva Moldovei*, cererea nr. 39835/05, hotărârea din 23/10/2007, pct. 67-70.

⁵⁷ A se vedea *Korneykova împotriva Ucrainei*, cererea nr. 39884/05, hotărârea din 19/01/2012, pct. 68.

⁵⁸ A se vedea *Mihailovs împotriva Letoniei*, cererea nr. 35939/10, 22/01/2013, pct. 154; *Megyeri împotriva Germaniei*, cererea nr. 133770/88, hotărârea din 12/05/1992., pct. 22.

⁵⁹ A se vedea *Claes împotriva Belgiei*, pct. 128.

⁶⁰ A se vedea *Winterwerp împotriva Țărilor de Jos*, cererea nr. 6301/73, hotărârea din 24/10/1979, pct. 61.

⁶¹ A se vedea *Beiere c. Lettonie*, cererea nr. 30954/05, 29/11/2011, pct. 52.

⁶² A se vedea *Chtoukatourov împotriva Rusiei*, cererea nr. 44009/05, hotărârea din 27/03/2008, pct. 123.

⁶³ A se vedea *Mihailovs împotriva Letoniei*, pct. 155.

⁶⁴ A se vedea *Claes împotriva Belgiei*, pct. 131-134.

28. Persoana privată de libertate trebuie să obțină într-un termen scurt decizia judecătorească privind legalitatea privării sale de libertate, prin care se dispune încetarea acesteia dacă se dovedește a fi nelegală⁶⁵. Celeritatea cu care instanța se pronunță asupra legalității privării de libertate este apreciată în funcție de perioada care începe de la data formulării căii de atac și care se încheie odată cu pronunțarea unei hotărâri definitive privind legalitatea privării de libertate a reclamantului, inclusiv în apel⁶⁶. Pentru a verifica dacă a fost îndeplinită cerința privind termenul scurt, pot fi luate în considerare elemente comparabile cu acelea care joacă un rol în examinarea cerinței privind asigurarea unui proces într-un termen rezonabil în temeiul art. 5 § 3 și al art. 6 § 1, inclusiv complexitatea procedurii, comportamentul autorităților interne și al reclamantului și ceea ce este în joc pentru acesta din urmă⁶⁷.

Exemple de bune practici

29. În ceea ce privește plasarea în și prelungirea detenției într-un centru de deportare, Curtea a apreciat că faptul că instanțele estoniene prelungesc detenția unei persoane la fiecare două luni, pentru a evalua fezabilitatea unei expulzări și demersurile întreprinse de autorități pentru a realiza acest lucru, constituie o garanție procedurală importantă pentru reclamant. Într-adevăr, Legea privind obligația de a părăsi țara și interdicția de a intra în țară stipulează că, în cazul în care nu ar fi posibil să se procedeze la o expulzare în termen de 48 de ore de la arestarea unui străin, persoana în cauză ar putea fi plasată într-un centru de deportare, sub rezerva unei autorizații judiciare, până la expulzarea sa, dar pentru o perioadă de maximum două luni. În cazul în care ar fi imposibil să se procedeze la expulzare în acest termen, o instanță administrativă prelungește durata arestării pentru o perioadă ce nu poate depăși două luni, până la executarea măsurii de expulzare sau până la eliberarea persoanei străine. În plus, în conformitate cu Codul de procedură administrativă, o instanță administrativă acordă și prelungește o autorizație de adoptare a unei măsuri administrative, declară o măsură administrativă justificată sau retrage o autorizație de adoptare a unei măsuri administrative. Împotriva acestor decizii se poate formula apel. Acest lucru înseamnă că există un recurs care garantează controlul judecătorec periodic al motivelor arestării⁶⁸.

30. În Estonia, în contextul arestării preventive a unei persoane care trebuie extrădată, Curtea a considerat că verificarea legalității detenției era inclusă în decizia prin care a fost dispusă menținerea în arest pentru o perioadă de două luni. De asemenea, se poate considera că verificarea legalității detenției a fost inclusă în decizia privind legalitatea extrădării, pe baza căreia a fost prelungită detenția. În ciuda faptului că în această ultimă hotărâre judecătorească nu se stabilește un termen maxim, Curtea a precizat că apreciază faptul că articolul 447(7) din Codul de procedură penală estonian limitează la un an durata detenției în așteptarea extrădării. Dacă instanțele interne consideră că extrădarea a devenit imposibilă din punct de vedere legal sau dacă autoritățile se află în imposibilitatea de a proceda la extrădare în termen de un an de la arestare, persoana în cauză este eliberată. Astfel, Curtea a considerat că verificarea legalității detenției era conformă cu cerințele prevăzute la art. 5 § 4 din Convenție⁶⁹.

31. În România, pe tot parcursul procesului, autoritatea judiciară competentă verifică din oficiu, la interval de 60 de zile, dacă circumstanțele justifică în continuare privarea de libertate. În cazul în care consideră că privarea de libertate este nelegală sau nu mai este necesară, revocă măsura și dispune punerea imediată în libertate. Această decizie poate face obiectul unui recurs, soluționat în termen de trei zile de la introducerea acestuia. Curtea a hotărât că exercitarea controlului asupra legalității privării de libertate, astfel cum impune art. 5 § 4 din Convenție, este inclusă în hotărârea pronunțată în primă instanță și în condamnarea ulterioară, încadrarea juridică a infracțiunii fiind suficientă pentru a justifica menținerea în detenție a reclamantului⁷⁰. Verificarea legalității detenției este considerată efectivă dacă instanța de prim grad procedează la o analiză aprofundată a acesteia și recursul constituie o garanție suplimentară pentru această verificare, eficacitatea sa nefiind afectată de durata examinării recursului⁷¹.

Dreptul la reparații în cazul unei privări de libertate nelegale (art. 5 § 5)

32. În temeiul art. 5 § 5 din Convenție, „orice persoană care este victima unei arestări sau a unei dețineri în condiții contrare dispozițiilor acestui articol, are dreptul la reparații.” Acest drept la reparații presupune ca existența unei încălcări a unuia din paragrafele articolului 5 să fi fost stabilită de o autoritate națională sau de

⁶⁵ A se vedea *Idalov împotriva Rusiei*, pct. 154.

⁶⁶ A se vedea *Sanchez-Reisse împotriva Elveției*, cererea nr. 9862/82, hotărârea din 21/10/1986, pct. 54.

⁶⁷ A se vedea, *Mooren împotriva Germaniei*, cererea nr. 11364/03, hotărârea Marii Camere din 09/07/2009, pct. 106.

⁶⁸ A se vedea *Dolinskiy împotriva Estoniei*, cererea nr. 14160/08, hotărârea din 02/02/2010.

⁶⁹ A se vedea *Taylor împotriva Estoniei*, cererea nr. 37038/09, hotărârea din 26/06/2012.

⁷⁰ A se vedea *Negoescu împotriva României*, cererea nr. 55450/00, hotărârea din 17/03/2005.

⁷¹ A se vedea *Lapusan împotriva României*, cererea nr. 29723/03, 03/06/2008, pct. 45-46, *Ceuta împotriva României*, cererea nr. 1136/05, hotărârea din 06/11/2012, pct. 25.

Curtea însăși⁷². Acesta creează un drept direct și opozabil la reparație în fața instanțelor naționale⁷³. Exercițarea dreptului la reparație trebuie să fie asigurată cu un grad suficient de certitudine⁷⁴, iar reparația trebuie să fie posibilă atât în teorie⁷⁵ cât și în practică⁷⁶. Pentru a fi considerată a reprezenta o cale de atac efectivă, acordarea unei reparații pentru privarea de libertate nelegală nu poate să depindă de achitarea definitivă sau de exonerarea deținutului⁷⁷. Autoritățile naționale sunt obligate să interpreteze și să aplice legislația internă fără un formalism excesiv⁷⁸. Astfel, deși art. 5 § 5 nu interzice statelor contractante condiționarea acordării unei despăgubiri de stabilirea existenței unui prejudiciu cauzat de încălcare, un formalism excesiv în ceea ce privește probele care trebuie prezentate pentru a dovedi existența unui prejudiciu moral cauzat de o privare de libertate nelegală este incompatibil cu dreptul la reparație⁷⁹. Valoarea despăgubirilor acordate nu poate fi cu mult mai mică decât cea acordată de către Curte în cazuri similare⁸⁰. În cele din urmă, luarea în considerare a unei perioade de arestare preventivă pentru a evita plata unei amenzi nu constituie o reparație în sensul art. 5 § 5⁸¹.

Exemple de bune practici

33. În România, art. 504 C. proc. pen. prevede dreptul la repararea pagubei în cazul privării de libertate în mod nelegal. În conformitate cu această dispoziție, următoarele persoane au dreptul la reparații: o persoană care a fost condamnată, în cazul unei achitări; o persoană care a fost privată de libertate ori căreia i s-a restrâns libertatea în mod nelegal; sau o persoană care a fost privată de libertate după ce a intervenit prescripția, amnistia sau dezincriminarea infracțiunii. Privarea sau restrângerea de libertate în mod nelegal trebuie stabilită, după caz, prin ordonanță a procurorului de revocare a măsurii privative sau restrictive de libertate, prin ordonanță a procurorului de scoatere de sub urmărire penală sau de încetare a urmăririi penale ori prin hotărâre a instanței de revocare a măsurii privative sau restrictive de libertate, prin hotărâre definitivă de achitare sau prin hotărâre definitivă de încetare a procesului penal. Curtea a considerat că această cale de atac este efectivă în cazul în care s-a constatat în prealabil nelegalitatea privării de libertate, subliniind că, în opinia Curții Constituționale, dispozițiile Codului de procedură penală ar trebui să fie interpretate ca incluzând toate tipurile de erori judiciare și exista tendința ca instanțele să aplice art. 998 și 999 C. civ. privind răspunderea civilă delictuală și art. 5 § 5 din Convenție în mod direct, pentru a acoperi lacunele din Codul de procedură penală⁸². Totuși, Curtea a precizat că nu contestă observațiile sale anterioare cu privire la ineficiența acestei căi de atac în cazurile în care nu a existat o constatare prealabilă a nelegalității privării de libertate⁸³.

34. În Slovacia, Legea privind răspunderea statului are ca obiect cereri de despăgubire pentru prejudicii materiale și morale cauzate de autoritățile publice, inclusiv în contextul unei arestări preventive. Cererile de despăgubire sunt de competența instanțelor ordinare. În plus, există o altă procedură, prevăzută la art. 127 din Constituție, care poate, de asemenea, să aibă ca rezultat acordarea unei despăgubiri pentru un prejudiciu cauzat de o încălcare a drepturilor protejate de art. 5 § 1 și § 4 din Convenție. Curtea a hotărât că, în anumite circumstanțe, coroborarea acestor două dispoziții legale interne era compatibilă cu cerințele art. 5 § 5 din Convenție⁸⁴.

iii. Privarea de libertate nerecunoscută

35. Privarea de libertate nerecunoscută a unei persoane constituie o încălcare extrem de gravă a art. 5 din Convenție. Autoritățile care privează de libertate o persoană sunt obligate să dezvăluie locul în care se află aceasta. Curtea consideră că art. 5 le obligă pe acestea „să adopte măsuri efective pentru a evita riscul dispariției și să desfășoare o anchetă rapidă și eficientă în cazul unei plângeri întemeiate conform căreia o persoană a fost arestată și nu a mai fost văzută din acel moment”⁸⁵. În plus, „atunci când rudele unei persoane au motive întemeiate să pretindă că aceasta a dispărut în timp ce se afla în mâinile autorităților,

⁷² A se vedea *N.C. împotriva Italiei*, cererea nr. 24952/94, hotărârea Marii Camere din 18/12/2002, pct. 49.

⁷³ A se vedea *A și alții împotriva Regatului Unit*, pct. 229.

⁷⁴ A se vedea *Cuilla împotriva Italiei*, cererea nr. 11152/84, hotărârea din 22/02/1989, pct. 44.

⁷⁵ A se vedea *Dubovik împotriva Ucrainei*, cererea nr. 33210/07, hotărârea din 15/10/2009, pct. 74.

⁷⁶ A se vedea *Chitayev și Chitayev*, cererea nr. 59334/00, hotărârea din 18/01/2007.

⁷⁷ A se vedea *Nechiporuk și Yonkalo împotriva Ucrainei*, cererea nr. 42310/04, hotărârea din 21/04/2011, pct. 231.

⁷⁸ A se vedea *Houtman și Meeus împotriva Belgiei*, cererea nr. 22945/07, hotărârea din 17/03/2009, pct. 44.

⁷⁹ A se vedea *Danev împotriva Bulgariei*, cererea nr. 9411/05, hotărârea din 02/09/2010, pct. 34-35.

⁸⁰ A se vedea *Ganea împotriva Moldovei*, cererea nr. 2474/06, hotărârea din 17/05/2011.

⁸¹ A se vedea *Wloch împotriva Poloniei (2)*, cererea nr. 33475/08, 10/05/2011, pct. 32.

⁸² A se vedea *Tomulet împotriva României*, cererea nr. 1558/05, hotărârea din 16/11/2010.

⁸³ A se vedea *Tomulet împotriva României, Ogiță împotriva României*, cererea nr. 24708/03, 27/05/2010, pct. 56; *Degeratu împotriva României*, cererea nr. 35104/02, 06/07/2010, pct. 59.

⁸⁴ A se vedea *Loyka împotriva Slovaciei*, cererea nr. 16502/09, decizia din 09/10/2012.

⁸⁵ A se vedea *Kurt împotriva Turciei*, hotărârea din 25/05/1998, pct. 124.

noțiunea de recurs efectiv, în sensul art. 13, implică, în afara plății unei despăgubiri în cazul în care este necesar, o cercetare aprofundată și efectivă, care să poată conduce la identificarea și pedepsirea persoanelor responsabile și care să implice accesul efectiv al rudelor la procedura de investigare”. Astfel, Curtea consideră că, „din această perspectivă, cerințele art. 13 depășesc obligația pe care art. 5 o impune unui stat contractant de a desfășura o anchetă efectivă privind dispariția unei persoane, în privința căreia se demonstrează că este sub autoritatea respectivului stat și pentru bunăstarea căreia este, în consecință, responsabil”⁸⁶.

2) Căile de atac privind preținsele încălcări ale art. 3 din Convenție în cadrul privării de libertate

36. Pentru a aprecia eficiența căilor de atac privind preținsele încălcări ale art. 3 din Convenție în cadrul privării de libertate, care se pot referi atât la relele condiții de detenție, cât și la tratamentul aplicat persoanei private de libertate, Curtea a precizat că se pune problema de a stabili dacă persoana în cauză poate obține o reparație directă și corespunzătoare⁸⁷. O astfel de reparație nu trebuie să conste pur și simplu într-o protejare indirectă a drepturilor, ceea ce înseamnă că respectiva cale de atac trebuie să fie direct accesibilă persoanei private de libertate⁸⁸. „Căile de atac preventive și compensatorii trebuie să coexiste și să se completeze”⁸⁹, iar o acțiune formulată exclusiv în scop de despăgubire pecuniară nu poate fi considerată suficientă. În ceea ce privește persoanele private de libertate de către autorități, vătămrile sau decesul survenite în cursul acestei perioade privative de libertate vor da naștere unor prezumții solide de fapt și sarcina probei revine autorităților, care trebuie să ofere o explicație satisfăcătoare și convingătoare⁹⁰.

i. Căi de atac preventive

37. Curtea consideră că „cea mai bună măsură de reparație posibilă este încetarea imediată a încălcării dreptului de a nu fi supus la tratamente inumane sau degradante”⁹¹. Calea de atac trebuie să fie efectivă în practică, adică „să poată preveni continuarea încălcării preținse și să le asigure reclamantilor îmbunătățirea condițiilor materiale de detenție”⁹². Acest principiu se aplică, de asemenea, condițiilor de internare într-o secție de psihiatrie⁹³. În special, în ceea ce privește preținsele încălcări ale art. 3 din Convenție ca urmare a absenței îngrijirilor medicale adecvate acordate deținuților care suferă de afecțiuni grave, căile de atac preventive trebuie să permită obținerea unei asistențe directe și în timp util⁹⁴. Termenul necesar pentru acordarea unei astfel de asistențe depinde de natura problemei de sănătate. Acesta este mult mai strict în cazul riscului de deces sau de deteriorare ireversibilă a stării de sănătate⁹⁵.

38. Problema caracterului judiciar al căii de atac nu este determinantă. Astfel, Curtea a subliniat deja că, în anumite circumstanțe, căile de atac cu caracter administrativ se pot dovedi eficiente⁹⁶. Autoritatea însărcinată cu soluționarea plângerii ar trebui să aibă competența de a verifica preținsele încălcări. Aceasta trebuie să fie independentă, precum, de exemplu, *Independent Monitoring Boards* din Regatul Unit sau Comisia pentru plângeri (*beklagcommissie*) din Țările de Jos. Autoritatea de control trebuie, de asemenea, să aibă competența de a investiga plângerile, cu participarea reclamantului, și dreptul de a pronunța hotărâri obligatorii și executorii⁹⁷.

39. În plus, în ceea ce privește măsurile disciplinare adoptate împotriva unei persoane private de libertate, o cale de atac care nu poate avea efect în timp util nu este nici adecvată, nici efectivă și, ținând seama de importanța repercusiunilor privării de libertate într-o celulă disciplinară, o cale de atac efectivă

⁸⁶ A se vedea *Kurt*, pct. 140, *Er și alții împotriva Turciei*, cererea nr. 23016/04, hotărârea din 31/07/2012, pct. 111 și *Timurtas*, cererea nr. 23531/94, hotărârea din 13/06/2000, pct. 111.

⁸⁷ A se vedea *Torreggiani și alții împotriva Italiei*, cererea nr. 43517/09, hotărârea-pilot din 08/01/2013, pct. 50.

⁸⁸ A se vedea *Mandic și Jovic împotriva Sloveniei*, cererile nr. 5774/10 și 5985/10, hotărârea din 20/10/2011, pct. 107. În această cauză, Curtea a subliniat că, în cazul în care cererea de transferare a unui deținut, indiferent de motivul acesteia și în special din cauza supraaglomerării din penitenciar, poate fi introdusă doar de autoritățile penitenciarului, acest recurs nu este așadar direct accesibil reclamantului și, în consecință, nu poate fi considerat drept efectiv.

⁸⁹ A se vedea *Ananyev și alții împotriva Rusiei*, cererea nr. 42525/07 și 60800/08, 10/01/2012, pct. 98.

⁹⁰ A se vedea, de exemplu, *Salman împotriva Turciei*, cererea nr. 21986/93, hotărârea Marii Camere din 27/06/00, pct. 100.

⁹¹ A se vedea cauza *Torreggiani și alții împotriva Italiei*, pct. 96.

⁹² A se vedea cauzele *Torreggiani și alții împotriva Italiei*, pct. 55; *Cenbauer împotriva Croației* (dec.), cererile nr. 73786/01, 05/02/2004; *Norbert Sikorski împotriva Poloniei*, cererea nr. 17599/05, pct. 116, 22/10/2009; *Mandic și Jovic împotriva Sloveniei*, pct. 116.

⁹³ A se vedea *Parascineti împotriva României*, cererea nr. 32060/05, 13/03/2012, pct. 38.

⁹⁴ A se vedea *Čuprakovs împotriva Letoniei*, cererea nr. 8543/04, hotărârea din 18/12/2012, pct. 50; *Kadikis împotriva Letoniei*, cererea nr. 62393/00, hotărârea din 04/05/2006, pct. 62; *Goginashvili împotriva Georgiei*, cererea nr. 47729/08, hotărârea din 04/10/2011, pct. 49.

⁹⁵ A se vedea *Čuprakovs împotriva Letoniei*, pct. 53-55.

⁹⁶ A se vedea cauzele *Torreggiani și alții împotriva Italiei*, citată anterior, pct. 51 și *Norbert Sikorski împotriva Poloniei*, cererea nr. 17599/05, 22/10/2009, pct. 111.

⁹⁷ A se vedea cauza *Ananyev și alții împotriva Rusiei*, citată anterior, pct. 215-216.

trebuie să îi permită persoanei private de libertate să conteste atât forma, cât și fondul unei astfel de măsuri în fața unei instanțe judecătorești⁹⁸. Reclamantul are dreptul la o cale de atac împotriva acestei sancțiuni, înainte de începerea sau finalizarea executării acesteia⁹⁹; în consecință, calea de atac trebuie să prezinte garanții minime de celeritate¹⁰⁰.

Exemple de bune practici

40. În Grecia, Codul penal și Codul de procedură penală prevăd diverse căi de atac care permit unei persoane private de libertate să formuleze o plângere cu privire la situația personală¹⁰¹, în special cu privire la pretinsa deteriorare a stării sale de sănătate din cauza absenței îngrijirilor medicale¹⁰². Art. 572 din Codul de procedură penală permite sesizarea procurorului însărcinat cu executarea pedepselor și aplicarea măsurilor de siguranță, care are obligația de a vizita penitenciarul o dată pe săptămână. Articolele 6 și 86 din Codul penal recunosc, în plus, persoanelor private de libertate dreptul de a sesiza Consiliul penitenciarului și de a formula apel, după caz, în fața instanței responsabile cu executarea pedepselor. Totuși, Curtea a precizat că aceste căi de atac nu pot soluționa plângerile reclamanților în cazul în care aceștia din urmă nu se plâng doar de situația lor personală, ci susțin că au fost afectați personal de condițiile din cadrul penitenciarului, care privesc probleme generale și care afectează toate persoanele private de libertate¹⁰³.

41. În Franța, eficacitatea căilor de atac care permit contestarea deciziilor care afectează drepturile recunoscute prin Convenție persoanelor private de libertate depinde de posibilitatea de a supune astfel de decizii (precum măsurile de izolare, transferurile multiple, perchezițiile repetate asupra persoanelor private de libertate) controlului instanței administrative, prin intermediul unei proceduri de urgență și ulterior, dacă este cazul, de a obține anularea pe fond a deciziilor în cauză¹⁰⁴.

42. În România, începând cu luna iunie 2003, Ordonanța de urgență a Guvernului nr. 56/2003 a stabilit o cale de atac în fața instanțelor împotriva oricărui act al administrațiilor penitenciarelor. Ordonanța a fost înlocuită ulterior de Legea nr. 275/2006. Curtea a hotărât că această plângere constituie o cale de atac internă efectivă în ceea ce privește cererile unei persoane private de libertate referitoare la neasigurarea unor îngrijiri medicale, a unui tratament medical, a dreptului la corespondență sau a altor drepturi ale persoanelor private de libertate¹⁰⁵. Această cale de atac a fost considerată efectivă chiar și într-o situație în care, la data intrării în vigoare a ordonanței, o cerere era deja pendinte în fața Curții. Totuși, în circumstanțele cauzei, gravitatea acuzațiilor formulate (absența tratamentului medical și ingerința în exercitarea dreptului la corespondență) impunea o acțiune imediată din partea autorităților. În plus, Curtea a subliniat că acest recurs era conceput special pentru a oferi o cale de atac directă pentru astfel de plângeri, punând în acest fel capăt problemei structurale care exista în sistemul juridic național înainte de adoptarea sa. Curtea a considerat că era în interesul reclamantului să formuleze o plângere în fața instanțelor în temeiul procedurii nou-instituite, după ce aceasta a devenit disponibilă, pentru a permite autorităților interne să remedieze situația cât mai rapid posibil¹⁰⁶. Cu toate acestea, Curtea a reiterat că, în ceea ce privește condițiile generale de detenție, în special pretinsa supraaglomerare, nu li se putea impune persoanelor private de libertate să epuizeze această cale de atac¹⁰⁷.

43. În Serbia, în ceea ce privește o plângere privind îngrijirile medicale acordate în detenție, Curtea a considerat că reclamantul ar fi trebuit să folosească pe deplin mecanismul administrativ și ulterior să utilizeze procedura de control jurisdicțional, astfel cum este prevăzută de Legea din 2005 privind punerea în aplicare a sancțiunilor penale și Legea din 2009 privind litigiile administrative, subliniind existența unei jurisprudențe

⁹⁸ A se vedea cauza *Payet împotriva Franței*, cererea nr. 19606/08, 20/01/2011, pct. 133.

⁹⁹ A se vedea *Keenan împotriva Regatului Unit*, cererea nr. 27229/95, 03/04/2001, pct. 127.

¹⁰⁰ A se vedea, de exemplu, *Plathey împotriva Franței*, cererile nr. 48337/09 și 48337/09, 10/11/2011, pct. 75 și 76, cauză în care Curtea a constatat că, prin căile de recurs existente, nu se permitea intervenția instanței înainte de punerea în executare a sancțiunii.

¹⁰¹ A se vedea *Mathloom împotriva Greciei*, cererea nr. 48883/07, 24/04/2012, pct. 48-50; *Tsivis împotriva Greciei*, cererea nr. 11553/05, 06/12/2007, pct. 19.

¹⁰² A se vedea *Nieciecki împotriva Greciei*, cererea nr. 11677/11, 04/12/2012, pct. 37-40.

¹⁰³ A se vedea *Nisiotis împotriva Greciei*, cererea nr. 34704/08, 10/02/2011, pct. 29; *Samaras și alții împotriva Greciei*, cererea nr. 11463/09, 28/02/2012, pct. 48; *Mathloom împotriva Greciei*, pct. 49; *Nieciecki împotriva Greciei*, pct. 41.

¹⁰⁴ A se vedea *Khider împotriva Franței*, cererea nr. 39364/05, 09/07/2009, pct. 140; *Alboreo împotriva Franței*, cererea nr. 51019/08, 20/01/2011, pct. 185; *Payet împotriva Franței*, cererea nr. 19606/08, pct. 122; *El Shennawy împotriva Franței*, cererea nr. 51246/08, 20/01/2011, pct. 57.

¹⁰⁵ A se vedea *Dobri împotriva României*, cererea nr. 25153/04, 14/12/2012.

¹⁰⁶ A se vedea *Petrea împotriva României*, cererea nr. 4792/03, 29/04/2008, pct. 35, *Zarafim împotriva României*, cererea nr. 24082/03, decizia din 13/03/2012, pct. 35.

¹⁰⁷ A se vedea *Petrea împotriva României*, pct. 37, *Măciucă împotriva României*, cererea nr. 25763/03, 26/05/2009, pct. 19, *Brândușe împotriva României*, cererea nr. 6586/03, 07/04/2009, pct. 40, *Marian Stoicescu împotriva României*, cererea nr. 12934/02, 16/07/2009, pct. 19, *Leontiu împotriva României*, cererea nr. 44302/10, 04/12/2012, pct. 47.

relevante a instanțelor interne competente. În plus, Curtea a reamintit că un recurs constituțional ar trebui, în principiu, să fie considerat drept o cale de atac internă efectivă în ceea ce privește toate cererile introduse împotriva Serbiei începând din 7 august 2008, inclusiv în ceea ce privește îngrijirile medicale acordate în detenție¹⁰⁸.

ii. Căile de atac compensatorii

44. Orice persoană care a fost privată de libertate și astfel s-a adus atingere demnității sale trebuie să aibă posibilitatea de a obține o reparație¹⁰⁹. Totuși, așa cum s-a menționat anterior, simpla acțiune în despăgubiri nu reprezintă o cale de atac efectivă în cauze în care reclamantul este încă privat de libertate, în măsura în care reparația nu modifică în niciun fel condițiile de detenție ale reclamantului¹¹⁰.

45. Pentru ca o cale de atac compensatorie să fie considerată efectivă în temeiul art. 3 din Convenție, aceasta trebuie să ofere atât o perspectivă rezonabilă de succes, cât și o reparație adecvată¹¹¹.

46. O jurisprudență care acordă instanței competența de a condamna administrația la plata unei despăgubiri pecuniare trebuie să constituie o practică stabilă și constantă pentru a se considera că oferă o cale de atac eficientă¹¹². Formalismul excesiv al instanțelor poate avea ca efect privarea acțiunii în despăgubiri îndreptată împotriva statului de eficacitatea sa. Faptul că instanțele impun prezentarea unor probe formale pentru prejudiciul moral suferit poate lipsi de eficacitate o cale de atac¹¹³.

47. Sarcina probei care incumbă reclamantilor nu trebuie să fie excesivă în cadrul unei căi de atac compensatorii. Este posibil să li se solicite prezentarea unor mijloace de probă la care au acces cu ușurință, precum o descriere detaliată a condițiilor de detenție, declarații ale martorilor sau răspunsuri ale autorităților. Ulterior, autoritățile au obligația de a dovedi netemeinicia presupuselor rele tratamente. Normele procedurale referitoare la examinarea unei astfel de plângeri trebuie să respecte principiile conexe dreptului la un proces echitabil în sensul art. 6 din Convenție și costul unei astfel de proceduri nu trebuie să constituie o sarcină excesivă pentru reclamant¹¹⁴. Chiar și în cazul în care o cale de atac facilitează obținerea de despăgubiri, este posibil ca aceasta să nu ofere perspective rezonabile de succes, în special atunci când acordarea unor despăgubiri este condiționată de stabilirea unei culpe a autorităților¹¹⁵. În același fel, este posibil ca o cale de atac să nu fie efectivă în cazul în care, chiar dacă reclamantul este în măsură să facă dovada că condițiile de detenție nu sunt conforme cu normele în vigoare, instanțele exonerează statul de orice răspundere, declarând că respectivele condiții de detenție nu au fost cauzate de deficiențe imputabile autorităților, ci mai degrabă de o problemă structurală, precum supraaglomerarea din penitenciar sau resursele insuficiente ale sistemului penitenciar¹¹⁶. De asemenea, autoritățile nu pot invoca absența intenției evidente de a umili sau de a desconsidera persoana privată de libertate drept o circumstanță de natură a le scuti de obligațiile lor¹¹⁷.

48. Repararea prejudiciului moral trebuie, în principiu, să figureze printre căile de atac posibile¹¹⁸. Valoarea despăgubirilor trebuie să fie comparabilă cu sumele acordate de către Curte în cauze similare, o valoare redusă a despăgubirilor având drept consecință lipsirea de eficacitate a căii de atac¹¹⁹.

49. Curtea a reținut că, dacă s-ar aplica o reducere a pedepsei ca reparație pentru o încălcare a art. 3 din Convenție, instanțele ar trebui să recunoască încălcarea într-un mod suficient de clar și să acorde reparația, reducând pedeapsa în mod expres și măsurabil¹²⁰. În caz contrar, reducerea pedepsei nu ar avea

¹⁰⁸ A se vedea *Nasković împotriva Serbiei*, cererea nr. 15914/11, decizia din 14/06/2011, pct. 61.

¹⁰⁹ A se vedea cauza *Torreggiani și alții împotriva Italiei*, citată anterior, pct. 96.

¹¹⁰ A se vedea punctul 36 și în special *Iliev și alții împotriva Bulgariei*, cererile nr. 4473/02 și 34138/04, 10/02/2011, pct. 55-56.

¹¹¹ A se vedea cauza *Ananyev și alții împotriva Rusiei*, citată anterior, pct. 118.

¹¹² A se vedea cauza *Torreggiani și alții împotriva Italiei*, citată anterior, pct. 97.

¹¹³ A se vedea cauzele *Radkov împotriva Bulgariei*, cererea nr. 18382/05, 10/02/2011, și *Iovchev împotriva Bulgariei*, cererea nr. 41211/98, 02/02/2006; precum și cauza *Georgiev împotriva Bulgariei*, cererea nr. 27241/02, decizia din 18/05/2010, în care Curtea a recunoscut că legea permitea obținerea unor despăgubiri pentru prejudiciul suferit și, astfel, putea să fie considerată o cale de atac efectivă.

¹¹⁴ A se vedea cauza *Ananyev și alții împotriva Rusiei*, citată anterior, pct. 228.

¹¹⁵ A se vedea cauza *Ananyev și alții împotriva Rusiei*, citată anterior pct. 113; *Roman Karasev împotriva Rusiei*, cererea nr. 30251/03, pct. 81-85; *Shilbergs împotriva Rusiei*, cererea nr. 20075/03, 17/12/2009, pct. 71-79.

¹¹⁶ A se vedea *Skorobogatykh împotriva Rusiei*, cererea nr. 4871/03, 22/12/2009, pct. 17-18 și 31-32; *Artyomov împotriva Rusiei*, cererea nr. 14146/02, 27/05/2010, pct. 16-18 și 111-112.

¹¹⁷ A se vedea cauzele *Ananyev și alții împotriva Rusiei*, pct. 117; *Mamedova împotriva Rusiei*, pct. 63.

¹¹⁸ A se vedea *McGlinchey și alții împotriva Regatului Unit*, cererea nr. 50390/99, 29/04/2003, pct. 62; *Poghosyan și Baghdasaryan împotriva Armeniei*, cererea nr. 22999/06, 12/06/2012, pct. 47; *Stanev împotriva Bulgariei*, pct. 218.

¹¹⁹ A se vedea cauza *Shilbergs împotriva Rusiei*, citată anterior, în care instanțele au evaluat valoarea despăgubirilor făcând trimitere în special la gradul de răspundere a autorităților și la absența resurselor financiare ale acestora.

¹²⁰ A se vedea *Ananyev și alții împotriva Rusiei*, pct. 225.

efectul de a priva persoana în cauză de statutul său de victimă a încălcării¹²¹. De asemenea, Curtea a precizat că, deși reducerea pedepsei ca urmare a condițiilor inumane de detenție poate face parte dintr-o serie de măsuri generale care trebuie adoptate, aceasta nu poate oferi în sine o soluție definitivă pentru problema legată de remediile deficitare și nici nu poate contribui la eliminarea cauzelor reale ale supraaglomerării¹²².

Exemple de bune practici

50. Problema supraaglomerării din penitenciarele din Polonia a dat naștere unei serii de hotărâri judecătorești de principiu¹²³. Astfel, în 2007, Curtea Supremă din Polonia a recunoscut pentru prima dată dreptul unei persoane private de libertate de a introduce împotriva statului o acțiune în justiție în temeiul Codului civil, cu scopul de a obține repararea unei încălcări a drepturilor sale fundamentale, cauzată de supraaglomerarea din penitenciar și de condițiile generale de detenție. Curtea Supremă a reafirmat acest principiu în 2010 și a stabilit orientări suplimentare privind modul în care instanțele civile trebuie să verifice și să evalueze justificarea oricărei restricționări a spațiului minim legal în cadrul unei celule. Prin urmare, Curtea de la Strasbourg a considerat că acea cale de atac care vizează obținerea unei reparații este efectivă¹²⁴.

51. De asemenea, Curtea a considerat că o cale de atac compensatorie era disponibilă și adecvată în sistemul francez, având în vedere că evoluția jurisprudenței a determinat instanțele administrative interne să recunoască faptul că privarea de libertate în condiții necorespunzătoare într-o celulă care nu era conformă cu standardele garantate putea să dea naștere unei cereri de despăgubire¹²⁵.

B. Anchetele în contextul presupuselor încălcări ale art. 2 și 3 din Convenție

52. Scopul Convenției este de a garanta drepturi concrete și efective, nu teoretice sau iluzorii¹²⁶. Din această perspectivă și coroborat cu obligația generală care îi revine statului în temeiul art. 1 din Convenție „de a recunoaște oricărei persoane aflate sub jurisdicția [sa] drepturile și libertățile definite [în Convenție]”, art. 2 și 3 cuprind cerințe procedurale. Nu este suficient ca autoritățile să se abțină de la încălcarea dispozițiilor Convenției, ci acestea trebuie, atunci când există o acuzație întemeiată de încălcare a art. 2 și 3, să desfășoare o anchetă efectivă, care să conducă la identificarea și pedepsirea persoanelor responsabile¹²⁷. Scopul unei astfel de anchete este de a asigura aplicarea efectivă a legilor interne care protejează dreptul la viață și, în cauzele în care sunt implicați agenții sau organele statului, de a garanta că aceștia sunt obligați să răspundă pentru decesele sau tratamentele care contravin art. 3, survenite sub răspunderea lor¹²⁸.

53. Obligația procedurală care decurge din art. 2 impune autorităților să acționeze din oficiu, de îndată ce chestiunea este adusă în atenția acestora; nu trebuie să lase rudelor defunctului inițiativa de a depune o plângere formală sau răspunderea de a iniția o investigație¹²⁹. În temeiul art. 3, obligația procedurală se impune atunci când acuzațiile referitoare la existența unui tratament interzis sunt „întemeiate”¹³⁰.

54. Această obligație se aplică atunci când faptele reproșate sunt imputabile statelor, de exemplu în contextul recurgerii la forță de către agenți ai statului, în cadrul privării de libertate¹³¹, în contextul unor operațiuni de menținere a ordinii¹³² sau al unor conflicte armate¹³³. Aceasta se aplică și atunci când

¹²¹ A se vedea *Dzelili împotriva Germaniei*, cererea nr. 65745/01, hotărârea din 10/11/2005, pct. 85.

¹²² A se vedea *Ananyev și alții împotriva Rusiei*, pct. 226.

¹²³ A se vedea cauzele *Latak împotriva Poloniei* și *Lominski împotriva Poloniei*, cererile nr. 52070/08 și 33502/09, decizii din 12/10/2010, ulterioare hotărârilor-pilot pronunțate de Curte în cauzele *Orchowski împotriva Poloniei* și *Norbert Sikorski împotriva Poloniei*, nr. 17885/04 și 17559/05, hotărâri din 22/10/2009.

¹²⁴ A se vedea *Latak împotriva Poloniei*, pct. 80.

¹²⁵ A se vedea *Rhazali și alții împotriva Franței*, cererea nr. 37568/09, decizia din 10/04/2012; *Théron împotriva Franței*, cererea nr. 21706/10, 02/04/2013; *Lienhardt împotriva Franței*, cererea nr. 12139/10, decizia din 13/09/2011.

¹²⁶ Acest principiu a fost afirmat în mod constant ulterior cauzei *Airey împotriva Irlandei*, cererea nr. 6289/73, 09/10/1979, pct. 24.

¹²⁷ A se vedea hotărârea de principiu *McCann și alții împotriva Regatului Uniz*, cererea nr. 18984/91, 27/09/1995. Mai recent, a se vedea *Mosendz împotriva Ucrainei*, cererea nr. 52013/08, 17/01/2013, pct. 94, în ceea ce privește obligația de a desfășura o anchetă în contextul art. 2; a se vedea *Virabyan împotriva Armeniei*, cererea nr. 40094/05, 02/10/2012, pct. 161, în ceea ce privește obligația de a desfășura o anchetă în contextul art. 3.

¹²⁸ A se vedea *Al-Skeini și alții împotriva Regatului Unit*, cererea nr. 55721/07, 07/07/2011, pct. 163.

¹²⁹ A se vedea *Al-Skeini și alții împotriva Regatului Unit*, pct. 165; *Nihayet Arici și alții împotriva Turciei*, cererea nr. 24604/04 și 16855/05, 23/10/2012, pct. 159.

¹³⁰ A se vedea *Chiriță împotriva României*, cererea nr. 37147/02, decizia din 06/09/2007.

¹³¹ A se vedea, de exemplu, *Carabulea împotriva României*, cererea nr. 45661/99, hotărârea din 13/07/2010.

¹³² A se vedea, de exemplu, *Asociația „21 decembrie 1989” și alții împotriva României*, cererea nr. 33810/07, hotărârea din 24/05/2011; *Giuliani și Gaggio împotriva Italiei*, cererea nr. 23458/02, hotărârea Marii Camere din 24/03/2011.

„neglijența imputabilă agenților sau organelor statului depășește o eroare de judecată sau o imprudență, în sensul că aceștia nu au adoptat, în deplină cunoștință de cauză și în temeiul competențelor care le-au fost conferite, măsurile necesare și suficiente pentru a evita riscurile pentru viața victimei”¹³⁴. Obligația procedurală se aplică și în cazul în care faptele reproșate sunt imputabile unor persoane particulare, de exemplu în contextul violențelor domestice¹³⁵ sau al erorilor medicale¹³⁶; Curtea a confirmat că art. 2 și 3 se aplică relațiilor dintre indivizi¹³⁷.

55. Pentru a fi efectivă, ancheta trebuie să îndeplinească mai multe cerințe. Persoanele responsabile trebuie să fie independente de cele implicate în evenimente, ceea ce presupune absența oricărei legături ierarhice sau instituționale, dar și o independență practică¹³⁸. Ancheta trebuie să fie rapidă și temeinică, autoritățile trebuie întotdeauna să facă eforturi pentru a descoperi ce s-a întâmplat și nu trebuie să se bazeze pe concluzii pripite sau nefondate pentru a încheie ancheta sau a-și fundamenta deciziile¹³⁹. Autoritățile trebuie să întreprindă toate demersurile pentru a strânge probe, în special atunci când este vorba despre mărturia sau probe medico-legale; acestea din urmă trebuie să fie obținute în urma unei examinări aprofundate a stării de sănătate a victimei¹⁴⁰. Ancheta trebuie să fie în măsură să conducă la identificarea și pedepsirea persoanelor responsabile, ceea ce reprezintă o obligație de mijloace și nu de rezultat.¹⁴¹ Victima trebuie să aibă posibilitatea de a participa efectiv la anchetă¹⁴² sau rudele sale trebuie să fie asociate procedurii în măsura necesară pentru protejarea intereselor legitime ale acestora¹⁴³. În plus, în cazul în care actul are la bază motive rasiale, ancheta trebuie să fie desfășurată „cu eficacitate și imparțialitate, având în vedere necesitatea de a reafirma în permanență condamnarea de către societate a rasismului”¹⁴⁴. În cele din urmă, trebuie reamintit că obligația impusă statelor de a desfășura o anchetă efectivă se aplică în continuare chiar și în cazul în care condițiile de securitate sunt dificile, inclusiv în contextul unui conflict armat¹⁴⁵.

56. În plus, Curtea a precizat că, în cadrul acuzațiilor de încălcare a dispozițiilor art. 2 sau 3 din Convenție, „art. 13 impune, în afară de plata unor despăgubiri, dacă este necesar, efectuarea unor investigații aprofundate și efective, care să conducă la identificarea și pedepsirea persoanelor responsabile, incluzând accesul efectiv al reclamantului în anchetă”. Curtea consideră că „aceste cerințe sunt mai ample decât obligația procedurală de a desfășura o anchetă efectivă” în temeiul art. 2 și 3¹⁴⁶.

57. Atunci când ancheta este ineficientă, această ineficiență subminează eficiența altor căi de atac, inclusiv posibilitatea de a introduce o acțiune civilă în despăgubiri¹⁴⁷. În fapt, Curtea consideră că, în lipsa unei anchete efective care să poată conduce la identificarea și pedepsirea persoanelor responsabile, o

¹³³ A se vedea, de exemplu *Issaieva împotriva Rusiei*, cererea nr. 57950/00, hotărârea din 24/02/2005, pct.180 și 210; *Al-Skeini și alții împotriva Regatului Unit*, pct.164.

¹³⁴ A se vedea *Jasinskis împotriva Letoniei*, cererea nr. 45744/08, hotărârea din 21/12/2010, pct. 73; cauză referitoare la decesul, în cursul unei arestări preventive, a unei persoane surdo-mute rănite, căreia agenții de poliție i-au luat orice mijloc de comunicare și căreia au refuzat să îi acorde orice fel de asistență medicală.

¹³⁵ A se vedea, de exemplu *C.A.S. și C.S. împotriva României*, cererile nr. 26692/05, 20/03/2012, referitoare la acuzații de violențe sexuale săvârșite de o persoană particulară asupra copilului său.

¹³⁶ A se vedea *Silih împotriva Croației*, hotărârea Marii Camere din 09/04/2009, pct. 154, referitoare la un deces survenit în spital, ca urmare a unei reacții alergice la un medicament prescris de medicul de gardă.

¹³⁷ A se vedea, de exemplu *Osman împotriva Regatului Unit*, hotărârea Marii Camere din 28/10/1998, cauză în care un profesor l-a ucis pe tatăl unui elev.

¹³⁸ A se vedea *Anca Mocanu și alții împotriva României*, cererea nr. 10865/09, 45886/07 și 32431/08, hotărârea din 13/11/2012, pct. 221; *Jasinskis împotriva Letoniei*, pct. 74-81.

¹³⁹ A se vedea *El-Masri împotriva „Fostei Republici Iugoslave a Macedoniei”*, cererea nr. 39630/09, 13/12/2012, pct.183; *Jasinskis împotriva Letoniei*, pct. 79.

¹⁴⁰ A se vedea *Timofejevi împotriva Letoniei*, cererea nr. 45393/02, hotărârea din 11/12/2012, pct. 94 și 99, cauză în care Curtea a considerat în special că părea puțin probabil ca un examen medico-legal efectuat în aproximativ zece minute să poată constitui o examinare aprofundată a stării de sănătate a reclamantului și *Vovruško împotriva Letoniei*, cererea nr. 11065/02, hotărârea din 11/12/2012, pct. 42-49, cauză în care expertul medico-legal s-a bazat doar pe un dosar medical, fără să îl examineze personal pe reclamant.

¹⁴¹ A se vedea *Savitsky împotriva Ucrainei*, cererea nr. 38773/05, 26/07/2012, pct. 99.

¹⁴² A se vedea *El-Masri împotriva Fostei Republici Iugoslave a Macedoniei*, pct. 184.

¹⁴³ A se vedea *Seidova și alții împotriva Bulgariei*, cererea nr. 310/04, 18/11/2010, pct. 52.

¹⁴⁴ A se vedea *Menson împotriva Regatului Unit*, cererea nr. 47916/99, decizia din 06/05/2003.

¹⁴⁵ A se vedea, de exemplu *Issaieva împotriva Rusiei*, cererea nr. 57950/00, hotărârea din 24/02/2005, pct.180 și 210; *Al-Skeini și alții împotriva Regatului Unit*, pct.164.

¹⁴⁶ A se vedea, de exemplu, în cazul unor decese contestabile, *Isayev și alții împotriva Rusiei*, cererea nr. 43368/04, 21/06/2011, pct. 186-187; *Anguelova împotriva Bulgariei*, cererea nr. 38361/97, 13/06/2002, pct. 161; *Mahmut Kaya împotriva Turciei*, cererea nr. 22535/93, hotărârea din 28/03/2000, pct. 107; și, în ceea ce privește acuzațiile de rele tratamente, a se vedea, de exemplu, *El-Masri împotriva „Fostei Republici Iugoslave a Macedoniei”*, citată anterior, pct. 255; *Labita împotriva Italiei*, cererea nr. 26772/95, 06/04/2000, pct. 131.

¹⁴⁷ A se vedea *Isayev și alții împotriva Rusiei*, citată anterior, pct. 189.

cerere de despăgubire este teoretică și iluzorie¹⁴⁸. În contextul unor neglijențe medicale, o acțiune în fața instanțelor civile, de sine stătătoare sau alături de o acțiune în fața instanțelor penale, poate permite totuși să se stabilească responsabilitățile în cauză și, după caz, să se obțină aplicarea oricărei sancțiuni civile corespunzătoare, precum plata unor daune-interese ori publicarea hotărârii¹⁴⁹. Totuși, în cazul în care răspunderea medicală este întemeiată pe eroarea medicală imputabilă persoanei în cauză, eficacitatea anchetei este crucială pentru ca o acțiune civilă să aibă șanse de reușită. Din acest motiv, Curtea a subliniat importanța legăturii dintre răspunderea medicului și noțiunea de risc în ceea ce privește exercitarea profesiei pentru a permite o cale de atac mai eficientă în vederea reparării prejudiciilor cauzate pacienților¹⁵⁰.

Exemple de bună practică

58. Sistemul juridic românesc prevede că ancheta este realizată de Ministerul Public, care ia decizia de a începe sau de a nu începe urmărirea penală împotriva presupușilor autori. În cazul unei decizii de încetare a urmăririi penale, art. 278¹ C. proc. pen. prevede posibilitatea de a introduce o cale de atac în fața unei instanțe care, după examinarea dispozițiilor dreptului intern și a probelor, inclusiv a declarațiilor martorilor și a rapoartelor medicale, poate să dispună începerea urmăririi penale sau alte măsuri de anchetă. Curtea a stabilit deja că o astfel de cale de atac este efectivă în sensul Convenției¹⁵¹. În plus, o acțiune civilă în temeiul art. 998 și 999 C. civ. poate, în cazul în care atingerea adusă dreptului la viață sau la integritate nu a fost intenționată, să permită recunoașterea încălcării art. 2 și 3 sub aspect procedural și repararea în mod corespunzător a prejudiciului suferit¹⁵².

C. Căi de atac interne împotriva expulzării

59. Art. 13 din Convenție, coroborat cu art. 2 și 3, impune ca persoana în cauză să aibă acces la o cale de atac cu efect suspensiv atunci când este vorba despre o pretenție întemeiată conform căreia expulzarea acesteia o va expune unui risc real de a fi supusă unui tratament contrar art. 3 din Convenție sau unui risc real de încălcare a dreptului său la viață, protejat de art. 2 din Convenție¹⁵³. Acest principiu este aplicabil și plângerilor întemeiate pe art. 4 din Protocolul nr. 4¹⁵⁴.

60. În schimb, o cale de atac cu efect suspensiv nu se impune, de regulă, atunci când un alt drept garantat de Convenție este invocat în coroborare cu art. 13.

61. Caracterul efectiv al căii de atac impune, în plus, o monitorizare atentă din partea unei autorități naționale¹⁵⁵, o examinare independentă și riguroasă a oricărei pretenții potrivit căreia sunt motive să se creadă că există riscul să se aducă atingere vieții sau să se aplice un tratament contrar art. 3¹⁵⁶, precum și o celeritate deosebită. Examinarea capetelor de cerere întemeiate pe art. 2 și 3 din Convenție nu trebuie să țină seama de ce anume a putut face persoana în cauză pentru a justifica o expulzare, nici de amenințarea pentru securitatea națională pe care ar putea să o perceapă statul care o expulzează¹⁵⁷.

62. În practică, autoritățile nu trebuie să facă căile de atac ineficiente și, prin urmare, indisponibile. Acest lucru este valabil, de exemplu, atunci când măsura expulzării este pusă în aplicare în grabă. Astfel, Curtea a considerat, într-o cauză care a pus în discuție art. 13 coroborat cu art. 8 din Convenție, că perioada scurtă dintre sesizarea instanței de către reclamant și executarea deciziei de expulzare împiedică, în practică, orice examinare a argumentelor reclamantului și, astfel, orice eventuală suspendare a măsurii expulzării¹⁵⁸. În același fel, Curtea a considerat că expulzarea unui reclamant la o zi lucrătoare de la notificarea deciziei de respingere a cererii sale de azil îl privește pe acesta, în practică, de posibilitatea de a introduce o cale de atac împotriva deciziei de respingere, deși o astfel de cale de atac era disponibilă în teorie¹⁵⁹.

¹⁴⁸ A se vedea *El-Masri împotriva „Fostei Republici Iugoslave a Macedoniei”*, citată anterior, pct. 261; *Cobzaru împotriva României*, cererea nr. 48254/99, 26/07/2007, pct. 83; *Carabulea împotriva României*, cererea nr. 45661/99, 13/07/2010, pct. 166, *Soare și alții împotriva României*, cererea nr. 24329/02, 22/02/2011, pct. 195.

¹⁴⁹ A se vedea *Floarea Pop împotriva României*, cererea nr. 63101/00, 06/04/2010, pct. 38.

¹⁵⁰ A se vedea *Eugenia Lazar împotriva României*, cererea nr. 32146/05, 16/02/2010, pct. 90-91.

¹⁵¹ A se vedea *Ciubotaru împotriva României*, cererea nr. 33242/05, decizia din 10/01/2012, pct. 59; *Stoica împotriva României*, cererea nr. 42722/02, 4/03/2008, pct. 105-109 și *Chiriță împotriva României*, cererea nr. 37147/02, 29/09/2009, pct. 99.

¹⁵² A se vedea *Floarea Pop împotriva României*, pct. 47; *Csikı împotriva României*, cererea nr. 11273/05, 05/07/2011.

¹⁵³ A se vedea *De Souza Ribeiro împotriva Franței*, cererea nr. 22689/07, hotărârea Marii Camere din 13/12/2012, pct. 82.

¹⁵⁴ A se vedea *Conka împotriva Belgiei*, cererea nr. 51564/99, hotărârea din 05/02/2012, pct. 81-84.

¹⁵⁵ A se vedea *Chamaiev și alții împotriva Georgiei și Rusiei*, cererea nr. 36378/02, 12/04/2005, pct. 448.

¹⁵⁶ A se vedea *Jabari împotriva Turciei*, cererea nr. 40035/98, hotărâre din 11/07/2000, pct. 50.

¹⁵⁷ A se vedea *Chahal împotriva Regatului Unit*, cererea nr. 22414/93, pct. 150-151.

¹⁵⁸ A se vedea *De Souza Ribeiro împotriva Franței*, citată anterior, pct. 95.

¹⁵⁹ A se vedea *Labsi împotriva Slovaciei*, cererea nr. 33809/08, 15/05/2012, pct. 139.

63. În plus, Curtea a subliniat importanța de a le garanta persoanelor care fac obiectul unei măsuri de expulzare dreptul de a obține suficiente informații care să le permită să aibă acces efectiv la proceduri și să își susțină capetele de cerere, indiferent dacă este vorba de informații privind procedurile care trebuie urmate sau de informații necesare pentru a avea acces la organizații care oferă consiliere juridică¹⁶⁰; dificultățile întâmpinate pot fi agravate de factorul lingvistic, dacă nu este pusă la dispoziție nicio interpretare în cursul pregătirii dosarului unei cereri de azil¹⁶¹.

64. În ceea ce privește procedurile accelerate cu privire la cererile de azil, Curtea a recunoscut că acestea pot facilita soluționarea cererilor care sunt în mod evident abuzive sau vădit nefondate și a considerat că reexaminarea unei cereri de azil cu prioritate nu lipsește o persoană străină privată de libertate de o cale de atac efectivă *per se*, în măsura în care o primă cerere a făcut obiectul unei examinări complete în cadrul unei proceduri obișnuite de azil¹⁶². Totuși, atunci când criteriul de prioritate este aplicat pentru prima cerere și nu în cadrul unei reexaminări, acest lucru poate cauza deficiențe în ceea ce privește caracterul efectiv al căilor de atac exercitate. Cumulul mai multor circumstanțe¹⁶³ poate astfel să pună în discuție caracterul accesibil în practică al unor astfel de căi de atac, chiar dacă acestea sunt disponibile în teorie.

Exemple de bune practici

65. În Franța, eficacitatea căii de atac cu efect suspensiv total în fața instanțelor administrative împotriva deciziilor privind expulzarea și stabilirea țării de destinație a fost recunoscut de către Curte, care consideră că această cale de atac constituie o cale de atac ce trebuie epuizată¹⁶⁴.

66. În Elveția, orice solicitant de azil poate să rămână în țară până la încheierea procedurii în fața Oficiului Federal pentru Migrație. Decizia acestuia din urmă poate fi contestată ulterior în fața tribunalului administrativ federal. În plus, se prevede că această cale de atac are, în principiu, un efect suspensiv și că retragerea efectului suspensiv de către autoritatea a cărei decizie este contestată nu obligă instanța sesizată, care poate reinstitui acest efect¹⁶⁵.

67. În Suedia, chestiunile referitoare la dreptul străinilor de a intra și de a rămâne pe teritoriul Suediei sunt soluționate de trei autorități: Consiliul pentru Migrație, Tribunalul pentru Migrație și Curtea de Apel pentru Migrație. Reclamanții pot fi reprezentați în fața acestor instanțe de către avocați desemnați de Consiliul pentru Migrație. Ansamblul procedurii are efect suspensiv. Ulterior introducerii unui apel, Curtea de Apel pentru Migrație decide în primul rând dacă trebuie să fie acordată permisiunea de a formula apel, și anume dacă există motive speciale pentru judecarea cauzei sau dacă decizia Curții de Apel pentru Migrație poate constitui un precedent important. Dacă se acordă permisiunea de a formula apel, Curtea de Apel pentru Migrație se va pronunța asupra fondului cauzei. Aceasta este pe deplin competentă pentru a examina legalitatea deciziei contestate și fondul cauzei. Curtea a considerat că acesta constituie o cale de atac efectivă¹⁶⁶. În plus, Consiliul pentru Migrație poate hotărî să reexamineze cauza, atunci când se poate presupune, pe baza unor noi circumstanțe, că există obstacole în calea executării deciziei de deportare sau de expulzare, și că aceste circumstanțe nu ar fi putut fi invocate anterior sau străinul demonstrează că are o scuză valabilă pentru care nu a procedat astfel. Procedura de reexaminare este completă și suspensivă. Curtea a considerat, de asemenea, că aceasta constituie o cale de atac efectivă¹⁶⁷.

D. Căi de atac pentru neexecutarea hotărârilor interne

68. Dreptul efectiv de acces la o instanță, protejat de art. 6 din Convenție, include dreptul la executarea unei hotărâri judecătorești într-un termen rezonabil. O întârziere nejustificată în executarea unei hotărâri executorii poate constitui, prin urmare, o încălcare a art. 6. O întârziere excesivă în executarea unei hotărâri judecătorești interne poate, de asemenea, să aducă atingere dreptului la respectarea bunurilor sale, garantat de art. 1 din Protocolul nr. 1 la Convenție. Caracterul rezonabil al unui termen trebuie să fie apreciat în

¹⁶⁰ A se vedea *Hirsi Jamaa și alții împotriva Italiei*, cererea nr. 27765/09, 23/02/2012, pct. 204; *M.S.S. împotriva Belgiei și Greciei*, cererea nr. 30696/09, 21/01/2011, pct. 304-309.

¹⁶¹ A se vedea *I.M. împotriva Franței*, cererea nr. 9152/09, hotărârea 02/02/2012, pct. 145.

¹⁶² A se vedea *Sultani împotriva Franței*, cererea nr. 45223/05, hotărârea din 20/09/2007, pct. 64-65.

¹⁶³ A se vedea *I.M. împotriva Franței*, pct. 142.

¹⁶⁴ A se vedea *H.R. împotriva Franței*, cererea nr. 64780/09, hotărârea din 22/09/2011, pct. 79; *R.N. împotriva Franței*, cererea nr. 49501/09, decizia din 27/11/2011; *Mi. L. împotriva Franței*, cererea nr. 23473/11, decizia din 11/09/2012, pct. 34.

¹⁶⁵ A se vedea *Reza Sharifi împotriva Elveției*, cererea nr. 69486/11, decizia din 04/12/2012.

¹⁶⁶ A se vedea *Haji Hussein împotriva Suediei*, cererea nr. 18452/11, decizia din 20/09/2011.

¹⁶⁷ A se vedea *A.I. și alții împotriva Suediei*, cererea nr. 25399/11, decizia din 09/10/2012.

funcție de complexitatea procedurii de executare, de comportamentul reclamantului și al autorităților competente și de valoarea și natura reparației acordate de instanță¹⁶⁸.

69. Încălțările cauzate de neexecutarea hotărârilor judecătorești interne, în special hotărârile pronunțate împotriva statului, se numără printre tipurile de încălcări constatate cel mai frecvent de către Curte. Acestea decurg adesea din probleme sistemice sau structurale¹⁶⁹. Statul are obligația de a se asigura că hotărârile definitive pronunțate împotriva organelor, entităților sau întreprinderilor sale pe care le deține sau controlează sunt executate în conformitate cu dispozițiile Convenției. Lipsa de resurse financiare nu constituie un motiv care să poată justifica lipsa de acțiune a statului. Statul este responsabil pentru executarea hotărârilor definitive în măsura în care poate controla factorii care împiedică sau blochează executarea lor integrală și în timp util¹⁷⁰.

70. În astfel de situații, Curtea constată, de asemenea, încălcări ale dreptului la un recurs efectiv, prevăzut la art. 13 din Convenție. În această privință, hotărârile-pilot ale Curții și alte hotărâri de principiu care abordează aceste aspecte oferă numeroase indicații fiabile privind principalele caracteristici pe care trebuie să le prezinte căile de atac efective împotriva neexecutării hotărârilor judecătorești interne. Alte indicații de acest tip figurează în diversele documente redactate în contextul supravegherii executării hotărârilor de către Comitetul Miniștrilor¹⁷¹. De asemenea, ar trebui să se reamintească faptul că această chestiune este strâns legată de căile de atac efective în ceea ce privește durata excesivă a procedurilor, cu privire la care Comitetul Miniștrilor a adresat deja o recomandare statelor membre, însoțită de un ghid de bune practici¹⁷².

i. Căi de atac pentru accelerarea procedurilor de executare

71. O cale de atac care vizează accelerarea executării este de preferat. Curtea, realizând comparații cu jurisprudența sa privind căile de atac în ceea ce privește durata excesivă a procedurilor¹⁷³, a declarat că „orice mijloc ce permite la nivel național prevenirea unei încălcări, garantând executarea hotărârilor judecătorești în timp util este, în principiu, foarte eficient”¹⁷⁴. Totuși, statul nu poate să tolereze o situație în care hotărârile judecătorești interne pronunțate împotriva autorităților sale nu sunt executate sau sunt executate tardiv, obligând astfel partea care a avut câștig de cauză să recurgă la astfel de mijloace. „Executarea deciziei revine în primul rând autorităților statului, care trebuie să facă uz de toate mijloacele disponibile în dreptul național pentru accelerarea executării, împiedicând astfel încălcarea Convenției”¹⁷⁵.

72. Având în vedere legătura dintre cele două chestiuni, este posibil să se facă o paralelă cu Recomandarea CM/Rec(2010)3 a Comitetului Miniștrilor privind recursurile efective împotriva duratei excesive a procedurilor. Astfel, prin analogie, statele ar trebui:

- să ia toate măsurile necesare pentru ca hotărârile judecătorești interne să fie executate într-un termen rezonabil;

¹⁶⁸ A se vedea, de exemplu, *Yuriy Nikolayevich Ivanov împotriva Ucrainei*, cererea nr. 40450/04, hotărârea din 15/10/2009 („Ivanov”), pct. 51-53.

¹⁶⁹ Conform celui de-al cincilea raport anual al Comitetului Miniștrilor privind supravegherea executării hotărârilor și deciziilor Curții Europene a Drepturilor Omului, în 2011, cauze sau grupuri de cauze pendinte în fața Comitetului de Miniștri, care implică probleme structurale importante sau complexe legate de neexecutarea hotărârilor judecătorești interne în Azerbaidjan, Bosnia și Herțegovina, Grecia, Italia, Republica Moldova, Federația Rusă, Serbia și Ucraina. În ultimii ani, Comitetul Miniștrilor a examinat probleme similare și în Albania, Croația și Georgia.

¹⁷⁰ A se vedea, de exemplu, *Ivanov*, pct. 54.

¹⁷¹ A se vedea concluziile Mesei rotunde privind „Recursurile efective împotriva neexecutării sau executării tardive a hotărârilor judecătorești interne”, (Strasbourg, 15-16 martie 2010; doc. CM/Inf/DH(2010)15) și concluziile Mesei Rotunde privind „Neexecutarea hotărârilor judecătorești interne în statele membre: măsuri generale de executare a hotărârilor Curții Europene” (Strasbourg, 21-22 iunie 2007; doc. CM/Inf/DH(2007)33); trimiteri suplimentare sunt menționate mai jos.

¹⁷² A se vedea CM/Rec(2010)3.

¹⁷³ A se vedea, de exemplu, *Scordino împotriva Italiei (nr. 1)*, cererea nr. 36813/97, hotărârea Marii Camere din 29/03/2006, pct. 183: „Trebuie să se constate că, în principiu, cea mai bună soluție este, ca în numeroase domenii, prevenirea. Curtea ... a afirmat de mai multe ori că art. 6 § 1 le impune statelor contractante să își organizeze sistemul judiciar astfel încât instanțele lor să poată îndeplini ... cerința referitoare la un termen rezonabil. În cazul în care sistemul judiciar se dovedește defectuos în această privință, un recurs care permite accelerarea procedurilor, pentru a evita ca acestea să aibă o durată excesivă, constituie cea mai eficientă soluție. Un astfel de recurs prezintă un avantaj incontestabil în raport cu o acțiune care vizează exclusiv obținerea unor despăgubiri, deoarece evită, de asemenea, constatarea unor încălcări succesive în privința aceleiași proceduri și nu se limitează la repararea încălcării a posteriori, cum este cazul unei acțiuni în despăgubiri, precum cea prevăzută de dreptul italian, de exemplu.” A se vedea și Recomandarea CM/Rec(2010)3 a Comitetului Miniștrilor adresată statelor membre privind recursurile efective împotriva duratei excesive a procedurilor, precum și Ghidul de bune practici care o însoțește.

¹⁷⁴ A se vedea, de exemplu, *Bourdiv împotriva Rusiei (nr. 2)*, cererea nr. 33509/04, hotărârea din 15/01/2009, pct. 98.

¹⁷⁵ Ibid.

- să se asigure că sunt instituite mecanisme de identificare a hotărârilor în privința cărora există riscul de a nu fi executate în timp util și să identifice cauzele subiacente, pentru a preveni acest tip de încălcări ale art. 6 pe viitor;
- să recunoască faptul că, atunci când o problemă sistemică are ca rezultat neexecutarea hotărârilor judecătorești interne, se impune adoptarea unor măsuri pentru rezolvarea acestei probleme și remedierea efectelor sale în diferitele cauze;
- să se asigure că există mijloace de accelerare a executării hotărârilor judecătorești interne care, în caz contrar, riscă să devină excesiv de lungă.

73. Supravegherea de către Comitetul de Miniștri a executării hotărârilor a evidențiat anumite aspecte specifice care ar putea fi luate în considerare pentru a garanta eficacitatea recursurilor vizând accelerarea procedurii de executare, precum:

- asigurarea unui cadru de reglementare/legislativ corespunzător¹⁷⁶ ;
- asigurarea unor resurse bugetare suficiente pentru acoperirea eventualelor datorii ale statului¹⁷⁷ ;
- consolidarea obligației statului de a plăti în caz de întârziere, în special prin adoptarea unor măsuri coercitive mai accentuate¹⁷⁸ ;
- instituirea răspunderii efective a funcționarilor publici și a altor actori în caz de neexecutare¹⁷⁹ ;
- consolidarea sistemului executorilor judecătorești¹⁸⁰ ;
- asigurarea eficienței acțiunii formulate în fața instanței constituționale sau a altei forme de acțiune în justiție, după caz (a se vedea și partea IV din prezentul document)¹⁸¹.

74. Elemente suplimentare de orientare pot fi găsite în alte texte relevante ale Comitetului de Miniștri și ale Comisiei Europene pentru Eficiența Justiției (CEPEJ)¹⁸².

ii. Căi de atac pentru obținerea de despăgubiri

75. Deși un demers de accelerare a procedurii de executare este de preferat, Curtea a acceptat, de asemenea, posibilitatea ca statele să aleagă să introducă doar o cale de atac pentru obținerea de despăgubiri, fără că aceasta din urmă să fie considerată inefficientă. O astfel de cale de atac este considerată efectivă dacă îndeplinește următoarele condiții:

- calea de atac pentru obținerea de despăgubiri trebuie să fie examinată într-un termen rezonabil;
- despăgubirile trebuie să fie plătite prompt și, în general, să nu se depășească termenul de șase luni de la data la care decizia de acordare a despăgubirilor devine executorie;
- regulile de procedură care reglementează calea de atac pentru obținerea de despăgubiri trebuie să respecte principiul echității, garantat de art. 6 din Convenție;
- regulile privind cheltuielile de judecată nu trebuie să îi impună justițiabilului o sarcină excesivă în cazul în care acțiunea acestuia este întemeiată;
- valoarea despăgubirilor nu trebuie să fie nerezonabilă în raport cu sumele acordate de Curte în cauze similare¹⁸³.

76. Există o prezumție solidă, cu toate că poate fi răsturnată, conform căreia durata excesivă a unei proceduri dă naștere unui prejudiciu moral. Această prezumție este deosebit de solidă în special în cazul unei întârzieri excesive în executarea de către stat a unei hotărâri pronunțate împotriva acestuia¹⁸⁴.

¹⁷⁶ A se vedea, de exemplu, doc. CM/Inf/DH(2010)22 privind Bosnia și Herțegovina, CM/Inf/DH(2006)19rev3 privind Rusia, CM/Inf/DH(2010)25 privind Serbia, CM/Inf/DH(2007)30 privind Ucraina.

¹⁷⁷ A se vedea, de exemplu, doc. CM/Inf/DH(2011)36 privind Albania, CM/Inf/DH(2009)28 privind Georgia, CM/Inf/DH(2006)19rev3 privind Rusia, SG/Inf/DH(2007)30 privind Ucraina.

¹⁷⁸ A se vedea, de exemplu, doc. CM/Inf/DH(2006)19rev3 privind Rusia, CM/Inf/DH(2007)30 privind Ucraina.

¹⁷⁹ A se vedea, de exemplu, doc. CM/Inf/DH(2009)28 privind Georgia, CM/Inf/DH(2007)30 privind Ucraina.

¹⁸⁰ A se vedea, de exemplu, doc. CM/Inf/DH(2011)36 privind Albania, CM/Inf/DH(2009)28 privind Georgia, CM/Inf/DH(2006)19rev3 privind Rusia, CM/Inf/DH(2010)25 privind Serbia.

¹⁸¹ A se vedea, de exemplu, doc. CM/Inf/DH(2011)36 privind Albania, CM/Inf/DH(2006)19rev3 privind Rusia, CM/Inf/DH(2010)25 privind Serbia.

¹⁸² A se vedea, în special, Recomandările Comitetului Miniștrilor adresate statelor membre Rec(2003)16 privind executarea deciziilor administrative și judiciare în domeniul dreptului administrativ și Rec(2003)17 privind executarea hotărârilor judecătorești și liniile directoare ale CEPEJ pentru o mai bună punere în aplicare a recomandării existente a Consiliului Europei privind executarea hotărârilor (doc. CEPEJ(2009)11REV2).

¹⁸³ A se vedea *Ivanov*, pct. 99.

¹⁸⁴ *Ibid.*, pct. 100.

77. Supravegherea de către Comitetul Miniștrilor a executării hotărârilor a evidențiat anumite aspecte specifice care ar putea fi luate în considerare pentru a garanta eficacitatea căilor de atac pentru obținerea de despăgubiri, în special o indexare automată și aplicarea unor dobânzi moratorii în cazul întârzierilor în efectuarea plăților¹⁸⁵.

78. Trebuie subliniat că o amplă marjă de apreciere este oferită statului de către Curte pentru ca acesta să poată organiza o cale de atac internă pentru obținerea despăgubiri „în conformitate cu propriul sistem juridic, cu tradițiile și cu nivelul de trai al țării în cauză”¹⁸⁶. În această privință, în ceea ce privește căile de atac pentru obținerea de despăgubiri interne efective, introduse împotriva procedurilor prea îndelungate, Curtea a admis că „va fi ... mai ușor pentru instanțele naționale să se raporteze la sumele acordate la nivel național pentru alte tipuri de despăgubiri ... și să se bazeze pe cele mai profunde convingeri ale lor, chiar dacă acest lucru determină acordarea unor sume de bani inferioare celor stabilite de Curte în cauze similare”¹⁸⁷.

Exemple de bune practici

79. În Serbia, în 2012, Curtea Constituțională a adus jurisprudența sa în conformitate cu cea a Curții de la Strasbourg, astfel încât să impună statului să plătească, din propriile fonduri, sumele alocate în hotărârile definitive pronunțate împotriva unei întreprinderi publice aflate în insolvență. În consecință, potrivit Curții, calea de atac introdusă în fața instanței constituționale constituie, de acum înainte, un recurs efectiv în astfel de cauze, spre deosebire de constatările sale anterioare¹⁸⁸.

IV. CĂILE DE ATAC INTERNE GENERALE

80. În contextul art. 13 din Convenție, o cale de atac generală vizează repararea unei încălcări, de către o autoritate publică, a drepturilor sau a libertăților recunoscute prin Convenție, fără limite de aplicare legate de un anumit context factual sau juridic. Chiar dacă art. 13 impune statelor să prevadă o cale de atac efectivă „oricărei persoane” ale cărei drepturi și libertăți au fost încălcate, acesta nu impune ca statele părți să prevadă o cale de atac generală ca atare.

81. Principiile generale aplicabile în ceea ce privește problema eficacității căilor de atac interne din perspectiva art. 13 sunt valabile și în privința eficacității căilor de atac generale¹⁸⁹. Cu alte cuvinte, acest lucru presupune că, în ansamblu, căile de atac generale trebuie să fie efective, suficiente și accesibile (a se vedea și partea a II-a de mai sus).

82. Se pare că este posibil să se facă distincție între două mari tipuri de căi de atac interne generale. Este vorba, pe de o parte, de posibilitatea oferită justițiabililor, în anumite state părți, de a se prevala de dispozițiile Convenției în fața oricărei instanțe în contextul unui litigiu și, pe de altă parte, de plângerile constituționale.

83. O formă de cale de atac generală poate fi considerată posibilitatea invocării Convenției ca sursă de drept aplicabilă în fața unora sau chiar a tuturor instanțelor în scopul examinării unei cauze¹⁹⁰. Un astfel de sistem permite ca presupusele încălcări ale drepturilor protejate de Convenție să fie soluționate încă dintr-o fază incipientă a procedurii, fără să fie necesară formularea unui recurs în fața instanțelor interne superioare pentru examinarea unor aspecte de drept referitoare la Convenție. Totuși, dacă este necesar, deciziile sunt reexaminare de către instanțe interne superioare.

84. Este necesar să se sublinieze că și alte câteva căi de atac interne având temei constituțional sau legislativ, în privința cărora Curtea s-a pronunțat că nu erau efective sau asupra cărora nu a avut încă ocazia să se pronunțe, pot fi totuși de natură a soluționa anumite plângeri referitoare la încălcări.

¹⁸⁵ A se vedea, de exemplu, doc. CM/Inf/DH(2009)28 privind Georgia, CM/Inf/DH(2006)19rev3 privind Rusia, CM/Inf/DH(2007)30 privind Ucraina.

¹⁸⁶ A se vedea *Ivanov*, pct. 99.

¹⁸⁷ A se vedea, de exemplu, *Apicella împotriva Italiei*, cererea nr. 64890/01, hotărârea Marii Camere din 29/03/2006, pct. 78.

¹⁸⁸ A se vedea *Marinković împotriva Serbiei*, cererea nr. 5353/11, decizia din 29/01/2013, pct. 59.

¹⁸⁹ A se vedea, de exemplu, *Sürmeli împotriva Germaniei*, cererea nr. 75529/01, hotărârea Marii Camere din 08/06/2006, pct. 97-101.

¹⁹⁰ Căi de atac de acest tip există, de exemplu, în Austria (prin prisma statutului constituțional pe care îl are Convenția în Austria, autoritățile și instanțele austriece trebuie să țină seama de Convenție și de jurisprudența Curții), în Irlanda (European Convention on Human Rights Act 2003, partea a treia; această cale de atac, în fața Circuit and High Courts, este disponibilă în cazul în care nu există nicio altă cale de atac și, în această măsură, poate fi considerată subsidiară), în Țările de Jos (articolul 6:162 din Codul civil), în Norvegia (Act on the Strengthening of the Position of Human Rights in Norwegian Law 1999, Section 3) și în Regatul Unit (Human Rights Act 1998, Section 8).

A. Plângeri constituționale

85. În numeroase state membre, este posibilă introducerea unei căi de atac în fața curții constituționale naționale pentru o presupusă încălcare a unui drept protejat prin constituția națională¹⁹¹. În afara faptului că oferă acces la un ultim nivel de cale de atac internă pentru examinarea unei plângeri, această formă de cale de atac generală poate contribui la asigurarea coerenței sau a dezvoltării interpretării și aplicării drepturilor protejate la nivel național și, astfel, la îmbunătățirea protecției acestor drepturi. Pronunțând hotărâri în cauze care ulterior fac obiectul unor cereri adresate Curții de la Strasbourg, curtea constituțională poate lua parte în mod direct la dialogul judiciar între nivelul național și cel european. Aceste două aspecte – și anume, stabilirea unor căi de atac și asigurarea unei examinări judiciare la cel mai înalt nivel intern a presupuselor încălcări ale drepturilor protejate de Convenție – contribuie la punerea în aplicare efectivă a principiului subsidiarității, inerent sistemului general al Convenției.

86. Căile de atac generale pot juca, de asemenea, un rol esențial, oferind o cale de atac efectivă în situațiile în care nu există nicio cale de atac specifică, astfel încât să fie respectat art. 13 din Convenție, care impune obligația de a oferi „[oricărei] persoane ale cărei drepturi și libertăți ... au fost încălcate” posibilitatea unui recurs efectiv (subliniere adăugată). De exemplu, cu titlu de excepție de la regula privind epuizarea altor căi de atac, aplicabilă în mod normal, anumite state membre utilizează, în practică, plângerea constituțională ca o cale de atac internă pentru presupusele încălcări ale dreptului la un proces echitabil într-un termen rezonabil (art. 6 § 1 din Convenție).

87. Astfel, constituțiile mai multor state membre prevăd o anumită formă a procedurii plângerii constituționale (sau recursului), în cadrul căreia o persoană fizică sau, în anumite cazuri, juridică¹⁹² poate sesiza curtea constituțională națională, pe motiv că un act sau o omisiune a unei autorități publice a determinat încălcarea unor drepturi ale acesteia care sunt protejate de constituție. Aceste căi de atac sunt recunoscute ca fiind efective în sensul art. 13 din Convenție atunci când drepturile protejate de constituție includ în mod explicit sau corespund în esență unor drepturi recunoscute prin Convenție¹⁹³. În această privință, Curtea a declarat că, „într-un sistem juridic în care drepturile omului și libertățile fundamentale sunt protejate de Constituție ... persoana lezată are obligația de a testa amploarea acestei protecții”¹⁹⁴.

88. Restricțiile privind domeniul juridic de aplicare a acestei forme de cale de atac pot, în anumite circumstanțe, să o facă ineficientă în sensul art. 13 din Convenție. De exemplu, Curtea a constatat că examinarea unei căi de atac individuale de către o curte constituțională este ineficientă în cazul în care pretinsa încălcare nu decurge din caracterul neconstituțional al unei dispoziții juridice aplicate (aspect care este de competența curții constituționale), ci din aplicarea sau interpretarea eronată a unei dispoziții al cărei conținut nu este neconstituțional (aspect care nu este de competența curții constituționale)¹⁹⁵. În mod similar, o plângere constituțională poate fi ineficientă în sensul art. 35 din Convenție în cazul în care aceasta privește doar dispoziții legislative și nu decizii ale instanțelor de drept comun, atunci când o plângere se referă la acestea din urmă¹⁹⁶.

89. În general, plângerile constituționale au un caracter subsidiar: înainte de a putea sesiza curtea constituțională, reclamantul trebuie să fi epuizat căile de atac efective și accesibile în fața instanțelor de drept comun. Această regulă poate avea două excepții, de exemplu în cazul în care aplicarea sa i-ar cauza reclamantului un prejudiciu grav și ireparabil¹⁹⁷, sau în cazul unor tipuri speciale de plângeri, în special cele care privesc durata excesivă a procedurii în fața unei instanțe de drept comun¹⁹⁸.

¹⁹¹ Precum, de exemplu, în Bosnia și Herțegovina, Croația, Republica Cehă, Germania, Letonia, Serbia, Republica Slovacă, Slovenia, Spania și Turcia. Un studiu comparativ efectuat în 2008 de Comisia Europeană pentru Democrație prin Drept (Comisia de la Veneția) a concluzionat că plângeri constituționale în fața curții constituționale și căi de atac similare există în Albania, Andorra, Austria („parțial”), Azerbaidjan, Croația, Republica Cehă, Cipru, „Fosta Republică Iugoslavă a Macedoniei”, Georgia, Germania, Ungaria, Liechtenstein, Muntenegru („doar pentru aspecte de natură administrative”), Malta, Polonia, Federația Rusă, Slovacia, Slovenia, Spania, Elveția și Ucraina: a se vedea doc. CDL-JU(2008)026, 07/11/08).

¹⁹² De exemplu, în Austria, Bosnia și Herțegovina, Republica Cehă, Letonia, Rusia, Slovacia, Slovenia și Turcia.

¹⁹³ În cauza *Apostol împotriva Georgiei* (cererea nr. 40765/02, hotărârea din 28/11/2006), Curtea a constatat că niciuna din dispozițiile constituționale naționale relevante „nu prevede garanții împotriva neexecutării deciziilor care să fie măcar într-o mică măsură comparabile cu cele care decurg din jurisprudența Curții” (pct. 38).

¹⁹⁴ A se vedea, de exemplu, *Vincic și alții împotriva Serbiei*, cererea nr. 44698/06 și altele, hotărârea din 01/12/2009, pct. 51.

¹⁹⁵ A se vedea *Savics împotriva Letoniei*, cererea nr. 17892/03, hotărârea din 27/11/2012, pct. 113-115; a se vedea și *Dorota Szott-Medynska împotriva Poloniei*, cererea nr. 47414/99, decizia privind admisibilitatea din 09/10/2003.

¹⁹⁶ A se vedea, de exemplu, *Rolim Comercial, S.A. împotriva Portugaliei*, cererea nr. 16153/09, hotărârea din 16/04/2013.

¹⁹⁷ O excepție de acest tip există, de exemplu, în Azerbaidjan, Germania, Letonia și Slovenia.

¹⁹⁸ De exemplu în Croația și Serbia.

90. Totuși, modul în care este aplicat principiul subsidiarității poate să aducă atingere eficienței unei plângeri constituționale în sensul art. 13 din Convenție. De exemplu, Curtea a hotărât că o obligație, prevăzută de dreptul intern, de a epuiza întâi o cale de atac suplimentară, constând într-un recurs în casație în fața Președintelui Curții Supreme, împiedica accesul la o plângere constituțională, în situația în care această cale de atac prealabilă era ineficientă¹⁹⁹. Într-o altă cauză, Curtea a considerat că o cerință a dreptului intern, care limita sfera de aplicare a plângerii constituționale la aspecte de drept care puteau fi invocate în fața curții supreme (în speță, era vorba despre admisibilitatea în temeiul dispozițiilor legale) „a avut drept consecință împiedicarea examinării pe fond a cererilor reclamantului” de către curtea constituțională²⁰⁰. În cazul în care o curte constituțională are competența de a reține un capăt de cerere, cu condiția ca dreptul în cauză să fi fost „încălcat în mod evident”, cu „consecințe grave și ireparabile” pentru reclamant, din cauza lipsei unei jurisprudențe suficiente privind modul în care au fost interpretate și aplicate aceste condiții, plângerea constituțională „[nu poate] fi apreciată cu un grad suficient de certitudine ca fiind o cale de atac efectivă în situația reclamantului”²⁰¹.

91. În general, pentru a fi considerată o cale de atac efectivă, o plângere constituțională trebuie să fie direct accesibilă persoanelor private. Astfel, Curtea a refuzat să considere, de exemplu, plângerea constituțională pe cale de excepție practică în Italia drept o cale de atac efectivă, în măsura în care doar judecătorul poate sesiza curtea constituțională, fie din oficiu, fie la cererea uneia din părți: „în sistemul juridic italian, o persoană nu beneficiază de acces direct la curtea constituțională pentru a-i solicita să verifice constituționalitatea unei legi; doar o instanță care judecă fondul unei cauze are dreptul să o sesizeze, din oficiu sau la cererea unei părți. În consecință, o astfel de cerere nu poate fi considerată o cale de atac a cărei epuizare este impusă prin art. 35 din Convenție.”²⁰²»

92. Este indispensabil ca o cale de atac în fața curții constituționale să garanteze un proces decizional efectiv. Atunci când o instanță se află în incapacitatea de a lua o decizie, din cauza lipsei unor garanții împotriva situațiilor de blocaj sau a nefuncționării lor, se „[aduce] atingere însăși esenței [dreptului] de acces la o instanță ... și privează un reclamant de dreptul efectiv la soluționarea definitivă a acțiunii sale constituționale”²⁰³.

93. Pentru ca procedura plângerii constituționale să constituie o cale de atac efectivă în sensul art. 13 din Convenție, aceasta trebuie să ofere și repararea efectivă a încălcării. În acest sens, curtea constituțională poate fi dotată cu o serie de competențe. Cel mai adesea, aceasta poate să stabilească existența unei încălcări²⁰⁴; să anuleze decizia, măsura sau actul contestat²⁰⁵; în cazul în care încălcarea se datorează unei omisiuni, să dispună ca autoritatea în cauză să întreprindă acțiunea necesară²⁰⁶; să trimită cauza autorității competente, pentru ca aceasta din urmă să adopte măsurile care se impun, ținând seama de concluziile curții constituționale²⁰⁷; să dispună plata unei despăgubiri²⁰⁸ și/sau să dispună o măsură *restitutio in integrum*²⁰⁹.

94. Aceste competențe trebuie să existe nu doar în teorie, ci să fie, de asemenea, efective în practică. De exemplu, decizia unei curți constituționale care vizează accelerarea procedurilor trebuie să aibă un efect preventiv în ceea ce privește încălcarea dreptului la un proces într-un termen rezonabil, accelerând efectiv procedura²¹⁰.

95. De exemplu, o plângere privind durata excesivă a unei proceduri, introdusă în fața unei curți constituționale, care este competentă nu doar să stabilească existența unei încălcări, dar și să dispună

¹⁹⁹ A se vedea *Ismayilov împotriva Azerbaidjanului*, cererea nr. 4439/04, hotărârea din 17/01/2008, pct. 39-40.

²⁰⁰ *Zborovsky împotriva Slovaciei*, cererea nr. 14325/08, hotărârea din 23/10/2012, pct. 51-54.

²⁰¹ A se vedea *Horvat împotriva Croației*, cererea nr. 51585/99, hotărârea din 26/07/2001, pct. 41-44. (NB : dreptul croat a fost modificat ulterior, astfel încât să autorizeze acțiunile constituționale fără să impună epuizarea în prealabil a altor recursuri, în cauze care privesc durata excesivă a procedurii, indiferent de gravitatea încălcării și a consecințelor acesteia: a se vedea *Slavicek împotriva Croației*, cererea nr. 20862/02, decizia privind admisibilitatea din 04/07/2002).

²⁰² A se vedea *Immobiliare Saffi împotriva Italiei*, cererea nr. 22774/93, hotărârea Marii Camere din 28/07/1999, pct. 42. A se vedea, de asemenea, de exemplu, *I.R.S. împotriva Turciei*, cererea nr. 26338/95, 28/01/2003.

²⁰³ A se vedea *Marini împotriva Albaniei*, cererea nr. 3738/02, hotărârea din 18/12/2007, pct. 119-123.

²⁰⁴ Precum, de exemplu, în Albania, Andorra, Armenia, Austria, Belgia, Bosnia și Herțegovina, Republica Cehă, Germania, Letonia, Federația Rusă, Serbia, Republica Slovacă și Slovenia.

²⁰⁵ Precum, de exemplu, în Albania, Andorra, Armenia, Austria, Belgia, Bosnia și Herțegovina, Republica Cehă, Germania, Letonia, Federația Rusă, Serbia, Republica Slovacă și Slovenia.

²⁰⁶ Precum, de exemplu, în Albania, Republica Cehă, Serbia și Republica Slovacă.

²⁰⁷ Precum, de exemplu, în Albania, Bosnia și Herțegovina, Republica Cehă, Germania, Republica Slovacă și Slovenia.

²⁰⁸ Precum, de exemplu, în Austria, Bosnia și Herțegovina și Republica Slovacă.

²⁰⁹ Precum, de exemplu, în Republica Slovacă.

²¹⁰ A se vedea, de exemplu, *Vičanová împotriva Slovaciei*, cererea nr. 3305/04, hotărârea din 18/12/2007.

realizarea acțiunii care se impune, să nu fie săvârșită nicio altă încălcare și să fie plătită o despăgubire pecuniară adecvată, constituie „o cale de atac efectivă, în sensul în care aceasta poate, în același timp, să prevină continuarea pretensei încălcări a dreptului ... și să repare în mod corespunzător încălcarea care a avut deja loc”²¹¹. Pe de altă parte, în cazul în care competențele curții constituționale se limitează la a constata neconstituționalitatea și a solicita instanței în cauză să accelereze sau să încheie procedura, fără posibilitatea de a dispune adoptarea unor măsuri specifice care să poată accelera procedura sau acordarea unei reparații, și în cazul în care efectele reale ale solicitării sale asupra procedurilor ulterioare sunt incerte, o acțiune constituțională se poate dovedi a fi ineficientă²¹².

96. Totuși, acest lucru nu înseamnă că, în cazul în care o curte constituțională este abilitată doar să constate o încălcare și să anuleze actul incriminat, procedura plângerii constituționale constituie, în mod necesar, o cale de atac ineficientă în sensul art. 13 din Convenție. O abordare în doi timpi, în cadrul căreia reclamantul poate solicita ca procedura în fața instanței inferioare să fie redeschisă ori, dacă nu, revizuită în conformitate cu principiile stabilite în hotărârea curții constituționale care constată încălcarea, poate constitui o cale de atac efectivă²¹³. „Ansamblul” căilor de atac prevăzute de dreptul intern poate constitui o cale de atac efectivă, precum, de exemplu, în Republica Slovacă, unde persoanele particulare pot fi obligate să introducă o plângere constituțională, urmată de o cerere de reparație în temeiul Legii privind răspunderea pentru prejudiciile cauzate în contextul exercitării autorității publice²¹⁴.

97. Cerința conform căreia curtea constituțională trebuie să fie în măsură să dispună o reparație corespunzătoare pentru persoana în cauză se reflectă în distincția care se face între plângerile constituționale „abstracte” și plângerile constituționale „specifice”. O plângere „abstractă” nu ar permite, de exemplu, ca o persoană să conteste deciziile instanțelor sau autorităților publice care privesc direct situația sa personală²¹⁵, sau i-ar permite curții constituționale doar să controleze constituționalitatea legilor în termeni generali și nu i-ar permite să anuleze sau să modifice măsurile specifice adoptate de stat împotriva unei persoane²¹⁶. O plângere „specifică” permite repararea încălcărilor drepturilor și libertăților săvârșite de autorități sau de funcționari sau, în cazul în care încălcarea unui drept garantat de constituție este consecința unei ingerințe, alta decât o decizie, să i se interzică autorității în cauză continuarea încălcării dreptului respectiv și să i se impună să restabilească, dacă este posibil, *statu quo ante*²¹⁷. O astfel de plângere constituțională permite, de asemenea, să fie reparate încălcările care sunt consecința imediată și directă a unui act sau a unei omisiuni a unui organ judiciar, independent de faptele care au dat naștere procedurii; abrogarea unei legi neconstituționale determină anularea tuturor deciziilor definitive pronunțate de instanțele sau de autoritățile publice pe baza acestei legi²¹⁸.

Exemple de bună practică

98. „[D]reptul la un recurs individual în fața curții constituționale” a fost introdus în sistemul juridic al Turciei ca urmare a amendamentelor constituționale din septembrie 2010. Curtea constituțională a început să primească cereri în temeiul acestei dispoziții începând cu 23 septembrie 2012. Curtea a precizat că nu dispune de niciun element care să îi permită să afirme că acest recurs nu prezintă, în principiu, posibilitatea de a asigura o reparație corespunzătoare pentru plângerile întemeiate pe Convenție²¹⁹.

B. Invocarea directă a dispozițiilor Convenției în cadrul unei căi de atac ordinare

99. În sistemele juridice în care Convenția are statutul de drept intern, aceasta este direct aplicabilă de către anumite sau de toate instanțele în cadrul unei acțiuni în justiție ordinare. Acest lucru permite persoanelor care afirmă că un act sau o omisiune din partea unei autorități publice a cauzat o încălcare a drepturilor garantate de Convenție să solicite o reparație în fața oricărei instanțe interne care este competentă să examineze cauza. De exemplu, acesta este cazul sistemelor juridice moniste, în care dispozițiile tratatelor și rezoluțiilor organizațiilor de drept internațional, care pot fi obligatorii pentru toate

²¹¹ A se vedea *Andrasik și alții împotriva Slovaciei*, cererea nr. 57984/00 și altele, decizia privind admisibilitatea din 22/10/2002.

²¹² A se vedea *Sürmeli împotriva Germaniei*, cererea nr. 75529/01, hotărârea Marii Camere din 08/06/2006, pct.105-108; *Hartman împotriva Republicii Cehe*, cererea nr. 53341/99, hotărârea din 10/07/2003.

²¹³ A se vedea *Dorota Szott-Medynska împotriva Poloniei*, cererea nr. 47414/99, decizia privind admisibilitatea din 09/10/2003.

²¹⁴ A se vedea *Omasta împotriva Republicii Slovacă*, cererea nr. 40221/98, decizia din 10/12/2002.

²¹⁵ A se vedea, de exemplu, *Apostol împotriva Georgiei*, op. cit., pct. 40.

²¹⁶ A se vedea, de exemplu, *Vén împotriva Ungariei*, cererea nr. 21495/93, decizia Comisiei din 30/06/1993.

²¹⁷ A se vedea, de exemplu, *Hartman împotriva Republicii Cehe*, cererea nr. 53341/99, hotărârea din 10/07/2003, pct. 49; *Sürmeli împotriva Germaniei*, cererea nr. 75529/01, hotărârea Marii Camere din 08/06/2006, pct. 62.

²¹⁸ A se vedea, de exemplu, *Riera Blume & otrs împotriva Spaniei*, cererea nr. 37680/97, decizia din 09/03/1999; *Voggenreiter împotriva Germaniei*, cererea nr. 47169/99, hotărârea din 08/01/2004, pct. 23.

²¹⁹ A se vedea, de exemplu, *Hasan Uzun împotriva Turciei*, cererea nr. 10755/13, decizia privind admisibilitatea din 30/04/2013.

persoanele prin însăși esența lor, devin obligatorii începând de la publicarea acestora. În anumite state părți, Convenția are, de asemenea, un statut superior față de cel al dreptului național. În sisteme de acest tip, dispozițiile tratatelor care sunt direct aplicabile, precum drepturile consacrate prin Convenție, sunt aplicabile imediat de către instanțe.

100. Procedurile sunt reglementate de norme procedurale standard. Instanța competentă poate să pronunțe orice decizie care ține de competențele sale pentru repararea unei încălcări și să aibă sau nu puterea de a acorda o despăgubire²²⁰; invers, competența acesteia se poate limita la constatarea unei încălcări și acordarea unei despăgubiri²²¹. În măsura în care instanța nu este abilitată să abroge o lege, faptul că stabilește că o încălcare a fost cauzată de o incompatibilitate fundamentală între o lege și un drept protejat nu va avea un efect imediat asupra aplicabilității generale a legii în cauză. Totuși, o instanță competentă poate fi abilitată să declare că legea este incompatibilă cu un drept protejat; această competență este, în general, rezervată instanțelor superioare²²².

101. Cu titlu de exemplu, în Norvegia, Convenția este încorporată în dreptul național prin Legea din 21 mai 1999 privind consolidarea poziției drepturilor omului în dreptul norvegian. În temeiul articolului 3 din această lege, dispozițiile convențiilor privind drepturile omului care sunt încorporate în dreptul național prevalează în cazul unui conflict cu dispozițiile legislației naționale. Dispozițiile Convenției sunt direct aplicabile și pot fi invocate direct în fața tuturor instanțelor norvegiene. O instanță poate examina dacă o dispoziție din legislația națională este în conflict cu o dispoziție a unei convenții privind drepturile omului, într-o cauză cu care este sesizată, dar nu are competența de a declara că această dispoziție de drept intern este incompatibilă, în general, cu dispozițiile privind drepturile omului. În mod similar, în temeiul articolului 152 alineatul 4 din Constituția Slovaciei, interpretarea și aplicarea dispozițiilor constituționale, a legilor și a altor dispoziții legale care sunt obligatorii în general trebuie să fie conforme cu constituția. În temeiul articolului 154 (c) paragraful întâi, diversele tratate internaționale, inclusiv Convenția, primează asupra legilor, dacă acestea conferă o sferă de aplicare mai mare drepturilor și libertăților constituționale. Efectul coroborat al acestor dispoziții asupra autorităților naționale atunci când acestea aplică legea este acela că Convenția și jurisprudența relevantă a Curții constituie orientări interpretative cu caracter obligatoriu în ceea ce privește interpretarea și cadrul legal al drepturilor și libertăților incluse în a doua parte a Constituției, creând astfel un cadru care nu poate fi depășit de autorități în cazuri specifice (a se vedea I. US 67/03).

Exemple de bune practici

102. În Franța, Convenția are un statut superior legii, în temeiul articolului 55 din Constituția din 4 octombrie 1958, care prevede: „Tratatele sau acordurile ratificate sau aprobate în mod corespunzător au, încă de la publicarea lor, o autoritate superioară celei a legilor, sub rezerva aplicării lor de altă parte, în ceea ce privește fiecare acord sau tratat”. Orice reclamant se poate prevala în fața unei instanțe interne ordinare de drepturile și libertățile prevăzute de Convenție, care au efect direct. Prin urmare, presupusele încălcări ale dispozițiilor Convenției trebuie să fie invocate de justițiabil în fața instanțelor interne, pentru a le permite acestora să prevină sau să repare, după caz, încălcarea pretinsă. Reclamantul are obligația de a-și prezenta cererile privind încălcarea Convenției în fața instanței interne. În caz contrar, Curtea consideră cererea inadmisibilă din cauza neepuizării căilor de atac interne²²³. Acest mecanism pune la dispoziția justițiabililor căi de atac cu o sferă de aplicare foarte mare, disponibile și susceptibile să fie exercitate în cadrul oricărui litigiu. Un sistem similar există, de exemplu, în Austria, Convenția având rang constituțional²²⁴.

103. În Suedia, Curtea Supremă a dezvoltat o practică prin care pot fi acordate daune-interese pentru încălcări ale Convenției. Acțiunile în despăgubire pentru pretensele încălcări ale Convenției pot fi înaintate Ministrului Justiției. Un reclamant care a adresat o cerere de daune-interese Ministrului Justiției poate, de asemenea, să introducă o astfel de cerere în fața instanțelor de drept comun, dacă decizia Ministrului Justiției nu îl mulțumește. De asemenea, este posibilă formularea unei astfel de cereri direct în fața instanțelor de drept comun, fără sesizarea Ministrului Justiției. Curtea a apreciat că practica Curții Supreme, precum și cea a Ministrului Justiției, trebuie să fie considerate drept suficient de sigure pentru a constata că, de acum înainte, în Suedia există o cale de atac accesibilă și efectivă, prin care se pot acorda reparații în privința pretenzelor încălcări ale Convenției și că, prin urmare, potențialilor reclamânți li se poate impune

²²⁰ De exemplu, în Regatul Unit.

²²¹ De exemplu, în Irlanda.

²²² De exemplu, în Irlanda și în Regatul Unit.

²²³ A se vedea, de exemplu, *Segame SA împotriva Franței*, cererea nr. 4837/06, hotărârea din 07/06/2012, pct. 68 și 71; *A.S.P.A.S. și Lasgrezas împotriva Franței*, cererea nr. 29953/08, hotărârea din 22/09/2011, pct. 59.

²²⁴ A se vedea *Tauernfleisch Vertriebs GmbH și alții împotriva Austriei și alte 21 de cereri*, cererea nr. 36855/06, decizia din 12/03/2013, pct. 8, 9, 23 și 24.

obligația de a formula o cerere la nivel intern pentru a solicita repararea pretinselor încălcări ale Convenției, înainte de a sesiza Curtea²²⁵.

V. LUAREA ÎN CONSIDERARE A CONVENȚIEI DE CĂTRE INSTANȚELE NAȚIONALE

104. Fiecare înaltă parte contractantă la Convenție are obligația, în temeiul art. 1, de a recunoaște drepturile Convenției oricărei persoane aflate sub jurisdicția sa și, în temeiul art. 46, de a pune în executare hotărârile definitive pronunțate de Curte în cauzele în care este parte. În măsura în care Curtea este încurajată să interpreteze în mod coerent Convenția²²⁶, este recomandat ca toate sectoarele statului, inclusiv instanțele naționale, să țină seama de interpretarea consacrată a Convenției, realizată de către Curte în cauzele împotriva oricărei înalte părți contractante. Acest lucru poate permite prevenirea încălcărilor Convenției. Eficiența unei căi de atac interne poate, de asemenea, să fie amplificată dacă aceasta este în măsură să răspundă interpretării evolutive a Convenției, realizată de Curte în conformitate cu doctrina instrumentului viu, fără să se aștepte ca acest lucru să fie reflectat în mod specific în constatarea unei încălcări, pronunțată împotriva înaltei părți contractante în cauză.

105. Declarația de la Brighton atrage atenția asupra importanței dialogului dintre Curte și instanțele naționale²²⁷. Acest dialog se realizează nu doar prin organizarea unor reuniuni între judecători, ci mai ales prin schimburi de idei și principii, astfel cum sunt enunțate în hotărâri. Dacă instanțele naționale pot să țină seama de principiile Convenției și de jurisprudența Curții, acestea pot să le dezbată în hotărârile lor și, ulterior, Curtea poate, la rândul său, atât să influențeze, cât și să fie influențată de această analiză. Acest lucru are ca efect îmbogățirea și extinderea impactului pe care îl are rolul Curții de a interpreta Convenția cu autoritate. În Declarația de la Brighton, statele părți își exprimă hotărârea de a facilita această relație²²⁸.

106. În numeroase sisteme juridice, o instanță poate să ia în considerare orice sursă de drept sau interpretare, în special atunci când examinează un aspect nou în privința căruia nu există nicio autoritate în propriul sistem juridic. De exemplu, o instanță ar putea lua în considerare nu numai deciziile altor instanțe din cadrul aceleiași jurisdicții, ci și jurisprudența curților internaționale și a instanțelor superioare din alte jurisdicții. Dacă drepturile din Convenție au fost încorporate în ordinea juridică națională – fie prin intermediul unei legislații specifice, fie prin intermediul unor prevederi constituționale generale – instanțele naționale pot fi obligate să interpreteze și să aplice aceste drepturi. În acest caz, este esențial ca o jurisdicție sau instanță națională să poată lua în considerare jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului²²⁹, fără de care, în mod necesar, aceasta nu ar fi în măsură să furnizeze o interpretare a Convenției.

107. De exemplu, în Regatul Unit, o instanță, atunci când se pronunță asupra unei probleme care privește drepturile prevăzute de Convenție, astfel cum au fost încorporate în dreptul intern, are obligația de a ține seama de jurisprudența Curții (dar nu este obligată în mod formal de aceasta), ceea ce, în practică, înseamnă că instanțele interne urmează interpretarea Curții, cu excepția cazurilor în care există un motiv special pentru a se abate de la aceasta²³⁰.

108. Curtea Constituțională Federală a Germaniei (*Bundesverfassungsgericht*) a abordat relația dintre Convenție și dreptul german în mai multe hotărâri, ridicând efectiv Convenția și jurisprudența Curții de la Strasbourg la rang de drept constituțional. Conform Curții Constituționale, Convenția, care, în mod formal, are statut ordinar, în temeiul dreptului intern, are rolul de a „ajuta la interpretarea” (*Auslegungshilfe*) drepturilor fundamentale din Constituție și a principiilor statului de drept. Acest lucru nu necesită ca preceptele constituționale să fie aliniată în mod schematic cu cele ale Convenției, dar impune ca valorile Convenției să fie luate în considerare, în măsura în care acest lucru este compatibil cu normele

²²⁵ A se vedea *Eriksson împotriva Suediei*, cererea nr. 60437/08, hotărârea din 12/04/2012, pct. 52, precum și *Berg împotriva Suediei*, cererea nr. 26427/06, decizia din 29/11/2011 și *Eskilsson împotriva Suediei*, cererea nr. 14628/08, decizia din 24/01/2012.

²²⁶ A se vedea punctele 23 și 25.c din Declarația de la Brighton.

²²⁷ A se vedea punctul 12. c din Declarația de la Brighton.

²²⁸ A se vedea punctul 9.c.iv din Declarația de la Brighton.

²²⁹ Și în mod analog, cea a Comisiei Europene a Drepturilor Omului și a Comitetului Miniștrilor, înainte de intrarea în vigoare a Protocolului nr. 11.

²³⁰ În așteptarea trimiterii cauzei *Al-Khawaja și Tahery împotriva Regatului Unit* în fața Marii Camere, Curtea Supremă britanică, în cauza *R împotriva Horncastle și alții*, nu a fost de acord cu îndoielile camerei în ceea ce privește problema stabilirii dacă era posibil să existe elemente compensatorii suficiente pentru a justifica admiterea unei probe testimoniale indirecte care ar constitui proba unică sau decisivă pentru o condamnare, considerând că dreptul intern a respectat dreptul la un proces echitabil. Curtea Supremă a observat că, deși, de regulă, aplică principiile stabilite clar de Curte, aceasta poate refuza să respecte o decizie a Curții de la Strasbourg, în cazul în care are îndoieli cu privire la faptul că aceasta a apreciat sau a ținut seama suficient de aspectele procedurii interne. În lumina hotărârii *Horncastle*, Marea Cameră a considerat, în cauza *Al-Khawaja și Tahery*, că admiterea unei mărturii indirecte, care constituie proba unică sau decisivă împotriva acuzatului, nu implică automat o încălcare a art. 6 § 1 și a constatat că dreptul britanic cuprindea garanții solide, care puteau să asigure o procedură echitabilă. În opinia sa concordantă, judecătorul Bratza a considerat că acesta constituia un bun exemplu al unui dialog judiciar.

constituționale. Curtea Constituțională Federală a procedat chiar la un reviriment al propriei jurisprudențe în lumina hotărârilor Curții Europene a Drepturilor Omului²³¹. O abordare similară este adoptată de către autoritățile și instanțele austriece.

109. În temeiul articolului 93 din Constituția Țărilor de Jos, tratatele internaționale devin obligatorii de la publicarea lor. Articolul 94 din Constituție prevede că reglementările normative în vigoare în Regat nu vor fi aplicabile, dacă aplicarea acestora contravine dispozițiilor tratatelor care sunt obligatorii pentru toate persoanele. Instanțele interne care abordează probleme referitoare la drepturile omului fac acest lucru în lumina Convenției, examinând nu numai deciziile Curții împotriva Țărilor de Jos, ci și dispozițiile Convenției și ansamblul *acquis*-ului Curții; drepturile prevăzute de Convenție ar trebuie să fie interpretate în conformitate cu interpretarea Curții²³².

110. Curtea Supremă norvegiană s-a pronunțat prin mai multe decizii că instanțele interne ar trebui să utilizeze aceeași metodă ca și Curtea atunci când interpretează Convenția, luând astfel în considerare jurisprudența Curții. În cazul în care există îndoieli privind sfera de aplicare a deciziilor Curții, instanțele trebuie să stabilească dacă faptele și dreptul sunt comparabile în jurisprudența Curții și în cauza pendinte înaintea instanței naționale. Totuși, în măsura în care, obligația de a dezvolta Convenția îi revine în primul rând Curții, Curtea Supremă a precizat că interpretarea instanțelor naționale nu ar trebui să fie la fel de dinamică precum interpretarea Curții. Practica dezvoltată de Curtea Supremă înseamnă că instanțele interne urmează, în practică, jurisprudența Curții.

111. Atunci când o instanță națională trebuie să interpreteze o dispoziție de drept intern, aceasta poate contribui la evitarea unei încălcări, dacă este în măsură să țină seama de cerințele Convenției, astfel cum este interpretată de Curte, alegând între interpretări alternative. Există diverse grade în care instanțele interne pot fi autorizate să facă acest lucru. În numeroase sisteme juridice, de exemplu, există o prezumție conform căreia, atunci când o dispoziție legislativă este ambiguă, se poate presupune, în absența oricărei dovezi contrare, că legiuitorul nu avea intenția de a pune statul în cauză în situația de a încălca obligațiile pe care le are în temeiul Convenției. În anumite sisteme juridice, există chiar posibilitatea²³³, ca o instanță națională să nu țină seama de interpretarea pe care ar fi avut-o în mod normal o dispoziție legislativă, în cazul în care consideră că acest lucru ar fi incompatibil cu drepturile prevăzute de Convenție și să o înlocuiască cu o interpretare care limitează efectele dispoziției în cauză sau presupune precizări sau garanții suplimentare. Acest lucru permite realizarea unei interpretări a legislației care să fie compatibilă cu Convenția. Există circumstanțe speciale în care procedurile sau hotărârile instanțelor naționale pot, prin însăși existența lor, să cauzeze încălcări ale Convenției. Acest lucru poate fi evitat dacă instanțele naționale pot să țină seama ele însele de principiile Convenției, astfel cum sunt interpretate de către Curte în jurisprudența sa.

112. De exemplu, Tribunalul Federal din Elveția, pentru a-și respecta obligațiile în temeiul art. 13 din Convenție, s-a declarat competent să soluționeze o cerere pentru care nu exista niciun recurs în temeiul legii federale relevante²³⁴. O abordare similară a fost adoptată de Curtea Supremă din Austria²³⁵.

113. Pentru Curte, este suficient ca drepturile relevante din Convenție să fi fost invocate în cursul unei proceduri interne pentru a se considera că reclamantul a epuizat căile de atac interne. Totuși, un justițiabil poate dori să atragă atenția unei instanțe naționale asupra unui aspect specific referitor la Convenție sau la jurisprudența Curții și este posibil să i se impună să respecte procedura judiciară națională pentru a face acest lucru, dar orice impediment ar trebui să fie necesar și proporțional cu circumstanțele speței. Este posibil ca o instanță națională să nu poată aborda o astfel de problemă atâta timp cât nu i s-a atras atenția asupra acesteia de către o parte la procedură.

114. În numeroase sisteme juridice naționale, nu este necesar ca un reclamant să furnizeze traducerea unei hotărâri a Curții care este invocată în procedurile interne. În anumite state membre, este posibil totuși ca unui justițiabil să i se solicite să furnizeze o astfel de traducere. Totuși, această cerință nu ar trebui să îi impună reclamantului o sarcină nerezonabilă.

²³¹ Arestare preventivă, hotărârea din 04/05/2011, nr. 2 BvR 2365/09, <http://www.bundesverfassungsgericht.de>

²³² Sisteme similare există, de exemplu, în Grecia și Suedia.

²³³ De exemplu, în Austria, Danemarca, Estonia, Finlanda, Țările de Jos, Norvegia, Letonia, Turcia și Regatul Unit.

²³⁴ A se vedea *Xhavit Haliti împotriva Elveției*, cererea nr. 14015/02, decizia din 01/03/2005; precum și *Linnekogel împotriva Elveției*, cererea nr. 43874/98, hotărârea din 01/03/2005, pct. 35-38.

²³⁵ Hotărârea din 23/10/2007, 110s132/06f.

115. În cazul în care un justițiabil dorește să invoce Convenția sau jurisprudența Curții în cadrul unei proceduri, trebuie să fie respectat dreptul celorlalte părți la egalitatea armelor.

116. De exemplu, în Țările de Jos nu este necesar să se furnizeze instanței interne traducerea unei hotărâri a Curții. Întrebările referitoare la hotărârile Curții pot fi adresate coordonatorilor privind dreptul european („GCE”) care există în cadrul fiecărei instanțe și sunt responsabili cu informarea colegilor lor cu privire la cele mai recente evoluții ale jurisprudenței instanțelor europene.